

ĽUDOVÍT ŠTÚR

28. október 1815 Uhrovec – 12. január 1856 Modra
Národný buditeľ, kodifikátor spisovnej slovenčiny, politik,
filozof, historik, jazykovedec, pedagóg, spisovateľ, básnik,
publicista a redaktor

Ľudovít Štúr

Priateľ knižnice 1-2/2015

Od roku 2009 vydáva:

Oravská knižnica Antona Habovštiaka v Dolnom Kubíne

Adresa: S. Nováka 1763/2

026 80 Dolný Kubín

Vychádza: **dvakrát ročne**

Zostavovateľ a zodpovedný redaktor: **Peter Huba**

Zápis v evidencii Ministerstva kultúry SR pod číslom:

EV 2938/09

ISSN 1337-9534

Z obsahu:

Pripomenuli sme si – MUDr. Martin Kukučín 6

Ako si malí veľkí čitatelia splnili svoj ďalší veľký sen... 13

Letné zážitkové (Ne)cestovanie s knihou po Orave... 15

(Ne)obyčajné stretnutia s literatúrou (2015) 20

Kalendárium významných výročí osobností Oravy v roku 2016 22

Eudovít Štúr a Orava

konferencia – 12. október 2015 - 29

Mgr. Marián Karcol: Život a pôsobenie Eudovíta Štúra 30

Mgr. Rastislav Stanček: Ctíboh Zoch a Spoločnosť vychovávateľská 34

Peter Huba: Ako vznikla naša hymna 37

Peter Huba: Baltazár Demian, lekár, vlastenec 42

MUDr. Vendelín Ťažandlák, CSc.: Matica slovenská a jej zápas za existenciu slovenského národa 50

Farebné a čiernobiele fotografie:

Mgr. Marián Karcol, archív Oravskej knižnice Antona Habovštiaka v Dolnom Kubíne, Peter Huba, Televízia mesta Dolný Kubín

Socha Martina Kukučina v Jasenovej (foto Peter Huba)

Pripomenuli sme si

Osobnosti Roky Činy

MUDr. Martin Kukučín
vlastným menom Matej Bencúr
17. 5. 1860 Jasenová – 21. 5. 1928 Pakrac
spisovateľ, lekár, svetobežník

V ten rok, keď sa Jánovi Bencúrovi – Jurišovi a Zuzane Paškovej narodil syn Matej, prírodné sily dávali o sebe poriadne vedieť. Bola to akoby predzvesť búrlivého života štvrtého, najmladšieho dieťaťa Bencúrovcov. Rozbesnený prívál hučiacej mútnej vody z Choča a Brestovej sa valil dole dedinou, bral humná i domy, podmýval mosty, zanášal bahnom jasenovské lúky.

Bencúrovi drevená chalupa stála uprostred dediny v blízkosti kostola i školy. V richtárskom dome Jána Bencúra sa chytali kľučky boženici, notár i bačovia a hlásnici, ba i ostatní, čo žili v tomto dedinskom spoločenstve. A bystrý Matej, pre svetlé vlásky prezývaný Belkom, si vypočul nejednu sťažnosť, žiadosť i prosbu. Toto dianie sa doň hlboko zakorenilo, aby po časoch vytryskávalo do jeho nenapodobiteľných príbehov z dedinského prostredia.

Do školy začal chodiť v roku 1867. Dozvedáme sa, že nebol vynikajúcim, ani zlým žiakom, jednoducho priemerným. Vyslúžil si však postavenie mendík. Každé ráno zobúdza nábožnou piesňou učiteľa, zvonil pri rôznych príležitostiach a ušli sa mu aj iné povinnosti, akými bolo napríklad roznášanie oblátok pred Vianocami.

Školu skončil s chválibežným prospechom a na odporúčanie učiteľa i farára ho rodičia poslali do škôl. Vtedy bol osud k nemu ešte milostivý, lebo v Jasenovej bol taký zvyk, že posledného syna posielali do sveta učiť sa remeslu.

Po štúdiách v Revúcej, Martine i Banskej Bystrici sa vrátil do rodnej dediny, aby tu šesť rokov rozdával mladším spolurodákom vedomosti. Od počiatku sa však zdalo, že jeho predstava o učiteľovaní sa výrazne líšila od toho, ako si to predstavovala vrchnosť.

Do týchto čias spadajú jeho literárne začiatky, o ktorých sníval už počas štúdií. V roku 1883 poslal do Národných novín prvú svoju prácu Na hradskej ceste, podpísanú pseudonymom Martin Kukučín. Redaktor Jozef Škultéty bol nadšený. Očarili ho aj ďalšie poviedky. Svetozár Hurban Vajanský videl v tomto autorovi veľmi nádejného slovenského spisovateľa, znalca ľudu, bystrého pozorovateľa.

V roku 1884 Matej Bencúr odišiel dokončiť gymnaziálne štúdiá do Šoprone. V tom čase mal už napísanú Rysavú jalovicu. Dalo sa o nej dočítať v Salvovom Slovenskom domovom kalendári. Ktorísi Jasenovčania sa v postavách poznali, ba zastrájali sa, že autora privítajú doma kolom.

Ani jeden slovenský spisovateľ dovtedy nevyvolal medzi čitateľmi takú pozornosť. Matej Bencúr sa stal spisovateľom, ktorý o obyčajných ľuďoch nielen písal, ale svoje diela im aj venoval.

V roku 1885 nastal v jeho živote prelom. V októbri prišiel do Bratislavy, aby sa zapísal na evanjelickú teologickú akadémiu. Pre jeho kontakty so slovensky zmýšľajúcimi teológmi sa tu k nemu mnohí správali nepriateľsky a sám Matej Bencúr sa nechcel stať opovrhovaným a prenasledovaným kňazom. Rozuzlenie prišlo ešte v októbri toho roku, keď viacerých teológov i študentov vylúčili z akadémie len preto, že po slovensky rečnili a spievali.

Matej Bencúr ako mnoho iných slovenských vysokoškolákov hľadal útočisko v Prahe. Zapísal sa na lekársku fakultu. Tu sa kontaktoval s Jaroslavom Vlčkom, Fraňom Sasínom i ďalšími osobnosťami. Navštevoval zasadania známeho spolku Detvan. Možno hovoriť o začiatku nového tvorivého obdobia. Napísal divadelnú hru

Komasácia. V roku 1893 vyšla tlačou jeho poviedka-novela *Dies irae*.

Po skončení štúdií v Prahe sa pred Matejom Bencúrom – MUDr. Martinom Kukučínom vynorili nové problémy. Nenašiel miesto na Slovensku a ani medzi krajanmi v Srbsku. V roku 1893 sa mu podarilo získať miesto obecného lekára v Selciach na chorvátskom ostrove Brač. Oženil sa s Pericou Didolićovou, no nemal v úmysle sa tu nadhlo usadiť. Život však chcel ináč. Keďže ani ďalšie pokusy vrátiť sa na Slovensko neboli úspešné, nemal na výber len zostať v Chorvátsku. Sám o sebe napísal: „Osud si ma vybral, aby ma dobre popreháňal.“

V Chorvátsku dokončil *Zápisky zo smutného domu* a pokračoval v písaní ďalších diel. Nové životné skúsenosti ho priviedli k napísaniu románu *Dom v stráni*, ktorý najskôr vychádzal na pokračovanie v *Slovenských pohľadoch*.

Literárnej činnosti sa Martin Kukučín venoval aj v Južnej Amerike (čílske mesto Punta Arenas, žil aj v Argentíne), kde sa rozhodol presídlieť po štrnástich rokoch. Väčšinu napísaných diel publikoval po návrate do Európy.

Na svoju vlasť nikdy nezabudol. Snažil sa mať o nej všetky informácie o zmenách, ktoré by mu umožnili vrátiť sa domov.

Prišiel rok 1918 a s ním zrútenie Rakúsko-Uhorska. V Martinovi Kukučínovi ožila túžba zapojiť sa do domáceho diania. V plnej sile vytryskla na povrch a hnala ho do rodného kraja z ďalekého Punta Arenas, kde nepočul slovenského slova a žil v mnohoročnej osirotenej od materinskej reči. Plným dúškom chcel nasýtiť svoju vysmädnutú dušu, oživiť vytrácajúce sa obrazy rodnej zeme, ktoré nikdy nevymizli z jeho mysle. Akoby symbolicky si niesol so sebou rukopis *Mať volá*, aby v rodnom kraji ukázal, že ani v Punta Arenas nemlčal a písal. Dôkazom toho mala byť aj prvá časť diela *Prechádzky po Patagónii*. Hoci prítomný v ďalekej krajine, myslou sa aj tu prenášal do mladosti a tak prežívaný obraz umocňoval spomienkami na dávno prežité časy. V roku 1921 poslal rukopis Jozefovi Škultétymu, ktorý ho o rok neskôr vydal tlačou.

V tejto súvislosti sa nám nevdojak natíska otázka, prečo svoju veľkú túžbu vrátiť sa domov Martin Kukučín nenaplnil hneď po vojne. Boli to určite závažné okolnosti, ktoré mu neumožnili hneď konať, či už vysporiadanie majetku, ale aj peniaze na cestu. Nechcel prísť domov s holými rukami.

Do vlasti sa vracia až v roku 1922 cez Francúzsko. Po rokoch začal vnímať iný svet, ktorý dlho postrádal. Vkrádal sa doň, zoznamoval sa s jeho povojnovými problémami. Začal prežívať inú skutočnosť, v ktorej mal pookriať. Tak vstúpil aj na pôdu nového štátu Čechov a Slovákov, ktorý mal byť aj pre Kukučina príslubom nových čias, v ktorých sa začnú uskutočňovať mnohé ideálne predstavy. Lenže už prvé rozhladenie sa v domovine a porovnávanie, viedlo ho ku sklamaniam. Hoci mu odovzdávali diplomy, vzdávali pocty, ba ponúkali miesta a funkcie, Martin Kukučín sa vyhýbal oslave. Týždeň bol hosťom prezidenta Masaryka v Topolčiankach. Ponúkli mu tam aj senátorstvo.

Martin Kukučín nebol zvyknutý pritakávať čomukoľvek a komukoľvek, ak videl veci ináč. Protiklady v slovenskej súčasnosti mu bili do očí tým viac, že prišiel s ideálnou predstavou o zmenách na Slovensku. Nedokázal zavrieť oči pred nepravosťami konanými proti slovenskému národu. Veľa zlého videl aj v rodnom kraji, či v rodnej dedine.

K tým, čo ho na Orave vrele privítali, sa pridala aj lekár a spisovateľ Ladislav Nádaši-Jégé. Nič však pred ním nezakrýval. Ani sa to nedalo, ba napísal mu list, ktorý bol uverejnený v týždenníku *Orava*. Píše v ňom: „Tvoja Orava, milý priateľu, v tejto metelici sa stala naostalejšou popeluškou medzi všetkými kraji našej Československej republiky. Nás sa nezastane nikto. Rok, čo rok hynú horniaci na škvrnivku, červienku, kiahne. Po chudobných vrchoch žijúci ten ľud trpí všetkými nemocami, ktoré sú údelom biedy a s ňou spojenej nevedomosti.“ List je dlhý a žalujúci. V úplnej nahote odkrýva skutočnosť, v akej žili ľudia v jeho rodnom kraji. Toto bolo posledné stretnutie Martina Kukučina s Oravou.

Aj v týchto časoch sa venoval svojmu najvlastnejšiemu poslaniu - písaniu, ktorým mohol prezradiť svoje zmýšľanie a pohľad na vtedajší spoločenský kvas. Napísal a vydal divadelnú hru *Bacúchovie dvor*. Zároveň v Martine študoval materiály k historickému románu *Lukáš Blahosej Krasoň*. V rokoch 1923-1924 mu vyšiel VIII., IX. a X. zväzok vybraných spisov. Zároveň hodne cestoval. Navštívil ostrov Brač, Split, Zadar, Crkvenicu, Lipik i Starú Pazovu. V roku 1925 v Záhrebe a Lipiku pracoval na románe *Lukáš Blahosej Krasoň*. V tom istom roku odcestoval do Južnej Ameriky usporiadať si osobné a majetkové záležitosti. Po návrate sa

usadil v Lipiku. V tom čase mu v Trnave vyšiel prvý zväzok románu *Mat' volá*.

V roku 1927 prišiel na dlhšiu návštevu na Slovensko. Vo Vysokých Tatrách sa zúčastnil na národopisných oslavách. Vyšiel mu aj XI. zväzok jeho vybraných spisov.

O rok neskôr Martin Kukučín ochorel na zápal pľúc. Pridružili sa aj ďalšie ochorenia, na následky ktorých zomrel v nemocnici v Pakraci pri Lipiku. Pochovaný bol do provizórnej hrobky v Záhrebe a ešte v tom istom roku boli jeho telesné pozostatky prevezené na Slovensko. Rakva bola vystavená v Národnom divadle v Bratislave a potom prevezená do Martina na Národný cintorín.

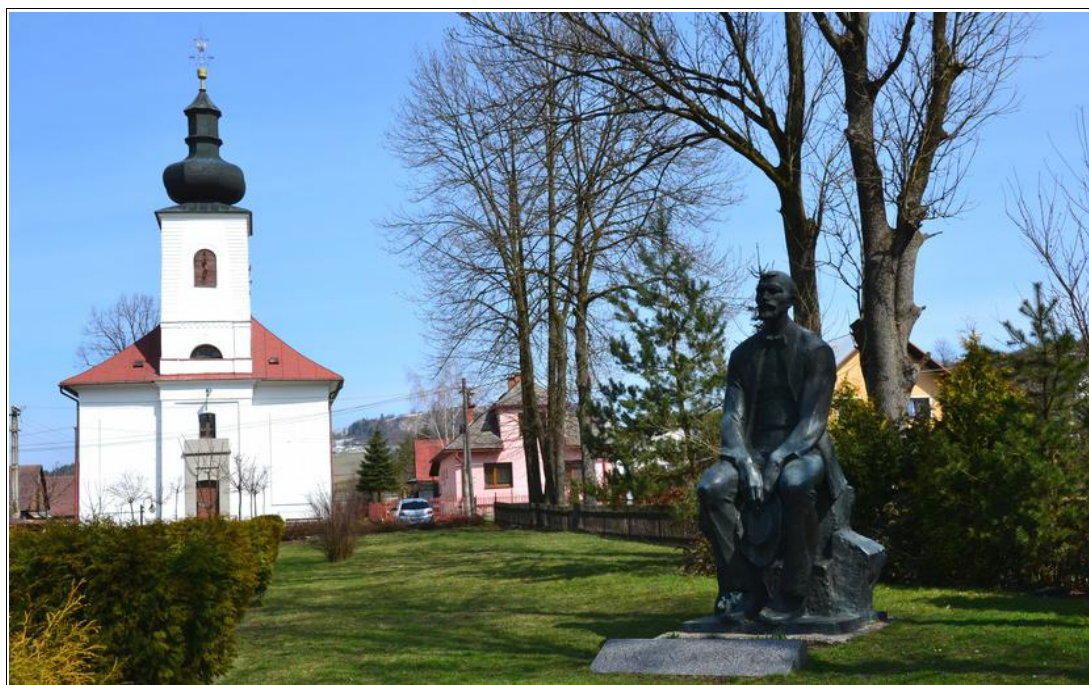
Martin Kukučín vysoko hodnotil zásluhy kňazov, keď im zveroval „veľkú starosť o budúcnosť národa.“ Do akej miery mal na tento jeho zástoj vplyv kňaz nám dobre známy z iných významných činov a dôverný priateľ Ľudovíta Štúra Ctiboh Zoch, si môžeme len domýšľať. On jeho príchod na tento svet zapísal do cirkevnej matriky, on doň vstúpil lásku k národu, k jazyku.

Vari Zochovým prianím a ešte väčším jeho matky bolo, aby sa stal kňazom. Súčasníci spomínali menší problém, ráčkovanie. Väčším problémom tých čias bol jeho vzťah k národu a k slovenčine, ktorý ho vyhnal z domoviny, kde dozrelo aj jeho rozhodnutie konvertovať z evanjelickej viery na katolícku.

*...Ach hej, ved' s'a vyhnanec
si takmer musel z domoviny.
Naša bieda vyhnala Ťa!
Ona, ktorá šírim svetom
po krídloch až, s'aby vtáčkov,
rozptyľuje Tatier deti,
za hranice, za oceán.*

Dalo sa výstižnejšie povedať o Martinovi Kukučínovi, ako to vyjaval Pavol Országh Hviezdoslav? Nevdojak nás to vedie aj k zamysleniu sa nad našou minulosťou, nad biedou, ktorá páchala nekonečné zlo, keď vyhánala ľudí z rodnej hrudy kdesi do neznáma. Jedna generácia za druhou opúšťala domovinu, aby sa v túžbe po lepšom bytí či slobodnom vyjadrení svojich myšlienok usadili v ďalekých krajoch, často za šírými vodami morí a oceánov.

Peter Huba

*V Jasenovej pred kostolom
(foto Peter Huba)*

Dr. Mateo Bencur, poliklinika pomenovaná podľa Martina Kukučina na ulici Capitan Juan Guillemos, No. 0781 v meste Punta Arenas, Chile

Foto: Ľubomír Kováčik, Beňadická 3, Bratislava

Roh domu, kde Kukučínovci žili na ulici Libertador Bernardo O'Higgins v meste Punta Arenas, kde je umiestnená pamätná tabuľa

Dom, kde Kukučínovci žili na ulici Libertador Bernardo O'Higgins v meste Punta Arenas s pamätnou tabuľou

Foto: Eubomír Kováčik, Beňadická 3, Bratislava

Pamätná tabuľa z roku 1958 na dome, kde Kukučínovci žili na ulici Libertador Bernardo O'Higgins v meste Punta Arenas, Chile

EN ESTA CASA
HABITABA EL
MEDICO CIRUJANO
ESCRITOR ESLOVACO
DOCTOR
MATEO BENCUR
MARTIN KUKUČIN
1860-1928
NA JEHO PAMIATKU VDAČNÍ SLOVÁCI
ASOCIACION CULTURAL ESLOVACA BUENOS AIRES

1958

**Socha Martina Kukučina
v Medickej záhrade v Bratislave**

**Foto: Ľubomír Kováčik,
Beňadická 3, Bratislava**

Text k fotografiám od autora Ľubomíra Kováčika:

Martin Kukučín [Mateo Bencur, špan. vysl. Benkur]

žil v Punta Arenas v rokoch 1908-1922 a jeho pôsobenie bolo späté s chorváckymi prisťahovalcami. Pôbil ako veliteľ požiarnikov v chorváckom zbore a neskôr sa venoval len lekárskej praxi. Bol prvým lekárom Medzinárodného červeného kríža v Patagónii a bol predsedom Spolku Chorvátov v Punta Arenas. V Punta Arenas, v Patagónii a v celom Chile ho vnímajú ako humanistu a ľudomila. Jeho spisovateľskú dimenziu tam pozná len malá skupina odborníkov.

V roku 1961 k storočnici jeho narodenia mala byť odhalená socha sediaceho a píšuceho Kukučina (2,2 m vysoká a 1,4 m široká) od chorváckeho sochára žijúceho v USA Ivana Mestoviča na dôstojnom mieste v strede Punta Arenas na základe už schváleného zákona chilským parlamentom, ktorý sa vyjadril ku koncepcii pomníka a jeho odhaleniu. Všetko však skončilo v spleti hospodárskych problémov a úmrtím iniciátorov myšlienky z radov zahraničných Slovákov v Argentíne. Realizovala sa len výroba troch bronzových odliatkov v Buenos Aires, jeden skončil v Kanade (odhalený v r. 1973), druhý v USA (1974) a odliatok určený pre chilskú Patagóniu bol v roku 1984 dopravený z Buenos Aires do Bratislavy a je umiestnený v Medickej záhrade.

Ako si malí veľkí čitatelia splnili svoj ďalší veľký sen...

Oravská knižnica A. Habovštiaka v Dolnom Kubíne, Kysucká knižnica v Čadci, Kysucké múzeum v Čadci, Kultúrne a spoločenské stredisko, Mestská knižnica v Turzovke v zriaďovateľskej pôsobnosti Žilinského samosprávneho kraja, pripravili v dňoch 19. – 20. júna 2015 v priestoroch skanzenu v Novej Bystrici – Vychylovke za odmenu pre dvadsať malých veľkých čitateľov regiónov Oravy a Kysúc nezvyčajné a na program bohaté stretnutie pod názvom *Jánska noc má čarovnú moc*.

Zorganizovanie cezregionálneho podujatia dalo zabrať aj ostrieľaným knihovníčkám Ale, Janke, Ad'ke, Peťke, Darinke, Mirke a ich veľkým pomocníkom – rodičom. Rozžiarené oči detí však stáli za tú veľkú námahu.

Čítanie z knihy *Povesti spod Rozsutca*

Úderom pätnástej hodiny vežových hodín na dolnokubínskom kostole motory troch áut vyrazili za dobrodružstvom na ďaleké Kysuce. Malí čitatelia knižnice z Oravy sa na takomto podujatí zúčastnili po prvýkrát. Na slniečko skúpy deň v deťoch vďaka milému prijatiu pracovníkov skanzenu - tety

Janky Berešovej a Slávka Kolena ešte viac umocnil svoju čarovnú moc jánskeho dňa. Priestory staničky sa rozozvučali džavotom, výkrikmi. Nemí krojovaní svedkovia v sklenených vitrínach s tichou bážňou v očiach sledovali rozbaľovanie spacákov, šuchot zabalených keksíkov a ťapkanie nôh. Z prízemia staničky sa šírila opojná vôňa horiacich polienok v kozube. Oravčan - ujo Janko ako správny vojak na cvičení udržiaval oheň v kozube, usilovne počas celej noci prikladal polienka, aby sme nezamrzli. A kto neveril, že kniha poputuje z knižníc aj tu, bol veľmi prekvapený. Medzi deťmi sa rozoznili čarovné rozprávkové príbehy „Kysuckých rozprávok“ Antona Pajonka a povestí dolnokubínskych autorov „Spod Rozsutca“. O čitateľský zážitok z prečítaných príbehov sa deti vzájomne podelili v rámci zastávok pri prehliadke historických domčekov a pamiatok, ktoré sa v Skanzene Nová Bystrica – Vychylovka zachovali vďaka obetavosti ľudí. Areálom sprevádzala zvedavých nocľazníkov pracovníčka Kysuckého múzea v Čadci Benedikta Bajánková, ktorá vo vrecúšku ukrývala veľa zaujímavých informácií a príbehov zo života kysuckého ľudu. Po objavnom náučnom putovaní prišla zaslúžená odmena v podobe chutnej „Janíčkovvej“ šošovicovej polievky s chlebíkom, ktorú pre malých hladošov s láskou pripravili pracovníčky skanzenu.

S nasýtenými bruškami deti hravo zvládali ďalšie aktivity programu - dramatizáciu rozprávkových príbehov pod názvom „**Príbehy z plamienka**“.

Originálne dramatické kúsky slovenských rozprávok boli odmenené krásnou drevenou medailou gigantických rozmerov, v tom momente akčne nájdenej v okolitom priestore lesíka. Slávko naštartoval lesného gigantického pomocníka - traktor. Deti si nadšene posadali na vlečku a hor sa do lesa na zber dreva na pálenie nočnej vojany. Veď akoby mohla vatra horieť bez polienok nazbieraných **Na potulkách v lese**?! Odmenou za veľkú snahu šikovných lesných zberačov bola nielen rozprávka pred zotmením, ale predovšetkým fantastická opekačka sprevádzaná spevom, rozprávaním vtipov a skvelou náladou. Nejedna klobáska skončila voľným pádom v pukotajúcej pahrebe...

Ani organizátori sa nedali zahandbiť

slnkom zaliate ráno prinieslo ďalšie dobrodružstvo. Nikto nepotreboval zobudiť znelkou mobilu. **S príchodom slniečka** zvesela vstávali. Ujo Janko dobre prikuroval, úspešne čaroval na prízemí a vykúzlil so svojimi pomocníkmi chutné závinové kakaové, makové a tvarohové raňajky. Aj keď sme

Spachtoši, tety knihovníčky, ich kamaráti - pracovníci skanzenu si posadali okolo ohňa a v priateľskej atmosfére si „mastili svoje brušká“. Najväčšie dobrodružstvo však na všetkých ešte len čakalo. Svätójánsky oheň sa na kopci uprostred lúky rozhorel v neskorú nočnú hodinu a hoci sa z blízkeho lesa ozývali podivné zvuky, deti sa nedali zastrašiť a túto čarovnú chvíľu si spestrili nácvikom belgického tanca. Pomaly a isto dohárajúca vatra zatvárala klesajúce viečka unavených detí. Bol čas na uloženie sa do spacákov. Džavot detí utíchol na vankúšoch veľmi rýchlo. Nastal čas príchodu aj „Johankinho sna“. Sobotňajšie,

neboli na vojne, ale zažívali sme veľké dobrodružstvo, rozcvička hrou „Trpaslík, obor“ musela byť.

Nastal čas splniť si ďalší svoj sen - cestu do kopca, okolitých dolín fučiacou parnou lokomotívou. Vo vláčiku historickej lesnej úvratovej železnice, ktorý cestujúcim odkryl kúzlo novobystrickej dediny z iného pohľadu, doplnili veselú spoločnosť pani riaditeľka Kysuckej knižnice v Čadci Janka Bírová a pani zástupkyňa primátora mesta Turzovka - MUDr. Viera Belková, ktoré počas jazdy lesom predstavili deťom svoje čitateľské zručnosti v reži čítania *Tajomných príbehov z vláčika* vybratých z „Kysuckých rozprávok“. Oravskú česť hrdo hájila zvučným hlasom knihuľka Adka, ktorá prečítala napínavú povesť „Tri názvy Babej hory“.

A keď je najlepšie, vtedy treba všetko zaklincovať. V tento výnimočný deň to bola výroba „*Najlepšieho syrového korbáčika*“. Knihuľka Ala si v tvorivej dielni páčila v horúcej vode svoje knihovnícke mozole, všetkým zvedavcov odkryla tajomstvo prípravy tejto syrovej dobroty.

Smútok z rozlúčky pomaly ale iste sadal na tváre všetkých, nastal čas balenia, nákup suvenírov, aby si malí nocľazníci v srdci uchovali už navždy spomienky na čarokrásnu prírodu a zážitky, ktoré im Svätajánska noc v Múzeu kysuckej dediny ponúkla.

Z lúky slabý vánok privial sem-tam ešte závan vône nočnej vaty, na laviciach sa kopili spacáky, karimatky a aj vrava detí pomaly ustala. Spoločná fotografia všetkých účastníkov a vrúcna rozlúčka nasledovala po hlasnom pokriku „Dovidenia, Vychylovka“, uvidíme sa o rok, motory zaburácali a na staníčke nastalo hlboké ticho...

Všetci spoluorganizátori sa už tešia na ďalšiu tvorivú spoluprácu a vzájomnú podporu pri ďalších spoločných čarovných podujatiach Kysúc a Oravy.

Alena Javorková – detské oddelenie OH AH v Dolnom Kubíne

Letné zážitkové (Ne)cestovanie s knihou po Orave...

Detské oddelenie Oravskej knižnice AH v Dolnom Kubíne v spolupráci s Klubom ručných prác pri OKS DK v zriaďovateľskej pôsobnosti Žilinského samosprávneho kraja pripravilo počas druhého júlového týždňa pre tridsať detí od sedem do dvanásť rokov, ktoré milujú čítanie, tvorivosť a hravosť zaujímavý týždňový denný čitateľský tábor.

Práca s encyklopédiami, atlasmi, čítanie o zaujímavých miestach na Orave, kvízy, súťaže – čitateľský maratón, dotváranie príbehov a povestí v čitateľských dielnach pod názvom (Ne)dokončený príbeh, vyplnila deťom pondelková aktivita pod názvom *Na postriežke v knižke*. Deti sa zahrli na mladých spisovateľov, výtvarníkov a dramatikov.

Utorkové dopoludnie sa nieslo v duchu nezvyčajných stretnutí s povolaniami čašníka, hasiča a spisovateľa. Deti naživo sledovali študentky hotelovej akadémie pri ukážkach základov stolovania, zoznámili sa so zaujímavou technikou skladania servítkov, spoznali nezvyčajnú prácu spisovateľa – regionálneho autora kníh povestí, monografií Petra Hubu. O tom, aká je práca hasiča ťažká a zodpovedná, ako sa poskytuje prvá pomoc ich presvedčil mladý požiarnik.

O tom, že Orava je krásny región a netreba za zaujímavosťami vždy cestovať len do zahraničia, sa deti presvedčili na celodennom poznávacom výlete do dolnooravskej dedinky Párnica. Pôvod jej názvu bol odvodený údajne od prameňa teplej vody tzv. teplice, alebo parnice, ktorý sa nachádza za obcou smerom na sever. Malí výletníci objavili priestory bývalej pošty v strede dediny vedľa Múzea starých materií, ktoré vďaka

nezvyčajnej aktivite mladého oravského výtvarníka Mateja Rabadu zmenili na farbiarsku dielňu. Čaro modrotlačé, jej histórie v regióne, spôsoby zhotovenia, deťom trpezlivo predstavil mladý výtvarník. Krásu modrotlačé objavili aj v zrekonštruovanej spoločenskej miestnosti na Obecnom úrade. Múzeum starej matere ich prekvapilo zachovalými predmetmi ľudovej tvorby. Učarovali im dbanky, vretienka, varechy, krpce, lajblíky, maľované obrázky ľudových umelcov.

Nestále daždivé počasie preverilo silu ohníka vo vatre pripravenej grilovačky v priestoroch Minikempu Šíp. Vďaka obetavosti rodiny Prílepkovcov sa deti vyšantili na trampolíne, lovili rybičky v malom jazierku, zahrali si loptové hry, pingpong a hlavne nasýtli svoje hladné brušká opekanými maškrtami. Výlet umocnila cesta „oravskou strelou“ - vláčikom.

Štvrtkové dopoludnie bolo nabité silnými emóciami, zážitkami a dojmami vďaka podpore Oravskej galérie v Dolnom Kubíne. Priestory jej Veľkej výstavnej siene v Župnom dome ponúkli deťom nezvyčajné stretnutie s originálnymi trojrozmernými svetelnými objektami zo skla i plastu a monumentálnymi

Časť účastníkov denného čitateľského tábora

Spoločná fotografia na detskom oddelení

obrazmi výstavy pod názvom *Vesmír v priestore* mladého umelca Ašota M. Haasa. Výstava patrila medzi najdôležitejšie prezentačné aktivity k päťdesiatemu výročiu založenia Oravskej galérie. Deti svoje oči upriamili aj na zaujímavú výstavu tradičného ľudového umenia – práce rezbára z Oravy Štefana Siváňa. V pivničných originálnych priestoroch púťali ich pozornosť práce detí z tvorivých dielní. V deťoch zanechali výstavy hlboký umelecký zážitok aj vďaka pútavému rozprávačskému talentu a veľkej trpezlivosti pani lektorky.

Piatkové výtvarné dielne *Šikovné ručičky* so seniorkami z Klubu ručných prác pri Oravskom osvetovom stredisku priniesli deťom množstvo veselých príhod pri práci s tupou ihlou, skladaní papiera a tvorbe originálnej ikebany z vlastnoručne nazbieraných lúčnych kvetín a rôznych prírodných materiálov pri prechádzke na Gäcel. Svoje dojmy a zážitky si deti spracovali do svojho originálneho táborového denníčka, najpútavejšie boli odmenené malou drobnosťou.

Ako švihnutím čarovného prútika sa pondelok prehupol rýchlosťou blesku zrazu do piatku a spoločné putovanie našim krásnym mestom, zákutiami knižnice, stránkami kníh sa skončilo prekvapením uja Štefana - mňamky pizzou a veľkou piatkovou balónikovou diskotékou sprevádzanou metlovým a stoličkovým tancom s tetou Veronkou.

Spracovala Alena Javorková – detské oddelenie OH AH v Dolnom Kubíne

Z mesta do mesta široká je cesta a my po nej pôjdeme, aj k vám, deti, dôjdeme.... - Osmijankovo veľké literárne stopovanie v Oravskej knižnici Antona Habovštiaka.

Veľké literárne túžby Osmijanka, sny a chuť sa priatelit' s deťmi aj v Dolnom Kubíne, sa slávnostne splnili. Keď sa spojí jednotka a dvojka vznikne aj trojka... ale v kalendári každý mesiac v roku na nás hľadá aj krásny dátum – dvanásteho.

V tento deň, konkrétne vo februári roku 2015 priestory novej spoločenskej miestnosti ožili farbami, vôňou papiera, lepidiel. Na budúcich každodenných návštevníkov sa začali usmievať originálne práce detí z celoslovenskej čitateľskej súťaže Čítame s Osmijankom – Pridaj sa aj ty! Do Dolného Kubína konečne vo veľkej bielej dodávke prišla až spod Tatier (od Popradu) putovná výstava Osmijankovo veľké literárne stopovanie.

Dvanásty február sa stal dňom jej slávnostného otvorenia.

Teta Mirka z Bratislavy si ešte v predvečer otvorenia výstavy spolu s detskými knihovníčkami vysúkali rukávy a v kútoch i na stenách spoločenskej miestnosti nastalo veľké čarovanie s hotovými kresbami, textami básničiek, príbehov, rozprávok súťažiacich detí z celoslovenskej čitateľskej súťaže. Zo sklenených vitrín vykukali dielka víťazov súťaže. Výstavné panely ožili kresbami žirafej mamy, Pepenka. Nitka priateľstva Gul'ka Bombul'ka putovala snehobielymi stenami novej spoločenskej miestnosti knižnice.

Medzi dolnooravské deti doputoval do plna naplnený kresbami, knihami, bábkami osemvagónikový vláčik, ktorý všetkým pripomenul súťažné otázky z už realizovaného 11. ročníka čitateľskej súťaže pod názvom Čítame s Osmijankom – Pridaj sa aj ty! Na prítomné deti sa z kresla chystal vyškieľať Osmijanko s Osmijankou, na oknách zavesené práce v podobe balónov pozývali deti nahliadnuť obsahu svojich košov.

Súčasťou otvorenia výstavy boli zaujímavé dvojdnové tvorivé dopoludnia zamerané na originálne workshopy.

V podaní mamy a syna hereckej rodiny Sadílekovcov medzi deti vpochodovala úžasná sedemhlavá žirafa. Prostredníctvom tvorivej hry pod názvom *Svet sivý a svet farebný*, zameranej na zmyslové vnímanie sveta nevidiacich, priblížili tretiakom zo ZŠ Petra Škrabáka a štvrtákom zo ZŠ Janka Matúšku knihu Mimi a Líza. Počas práce s textom knihy si deti uvedomili dôležitosť jednotlivých zmyslov, zistili, že svet sa dá vidieť aj ušami a aj ako voňajú a chutia farby a aj o tom, aká je v našom živote dôležitá empatia, obetavosť a priateľstvo.

Ďalší štvrtáci a druháci zo ZŠ Martina Kukučina zažili s Gul'kom Bombul'kom originálne inscenované čítanie o *Nerozlučnom kamarátstve*, ktoré bolo zamerané na priateľstvo a dôležité hodnoty v živote detí. Pri inscenovaní príbehu o malom kľbku vlnky sa zapojené deti dozvedeli, ako sa Gul'ko narodil, ako žil na dedinskom dvorčeku spolu s ďalšími zvieratkami, ako každému pomáhal a po „troške sa rozdával“. Spolu s tetou Mirkou sa deti zamysleli nad dôležitosťou priateľstva, vzájomnej pomoci. Počas stretnutia s deťmi sa čítalo, súťažilo, deti sa dozvedeli o Osmijankovom putovaní, zažili rozcvičku podľa Gul'kovej hravej abecedy, lúštili krížovky a literárne hádanky.

Z každého kúta knižnice sa ozýval veľký smiech, štebot a prekárание, deti vtipne a pohotovo doplňovali lektorov. O tom, aké je dôležité pre deti vnímanie poézie, stretnutie s tvorivým písaním a cit pre rytmus slovenského jazyka, zažila partia ďalších štvrtákov a druhákov ZŠ Martina Kukučina a Janka Matúšku pri tvorivej hre *Veršostrojček alebo Hra na básnikov*. Deti sa pohrali so svojou predstavivosťou, fantáziou, rytmom a tvorivom dotváraním príbehu na základe maľovaného puzzlového

príbehu. Cez vlastný zážitok spoznali spôsob, ako sa dá porozumieť básňam a príbehom.

Úžasné na zážitky bohaté dopoludnia prinieslo vyše stovke zapojených detí, ich pedagógom, knihovníckam množstvo podnetov na hravé čítanie kníh, impulzy na dramatizáciu textov, rozvoj sebareprezentácie. Samotné inscenované čítania ako také vo všeobecnosti rozvíjajú u detí tradíciu rozprávania a počúvania príbehov, sú založené na pútavom čítaní s použitím rekvizít, bábok a iných pomôcok. Pomáha deťom sa interaktívne zapájať do inscenovania príbehu a rozvíjať ich fantáziu. *Stimuluje záujem o čítanie.* Deti spoznali na vlastnej koži, aké je dôležité sa hrať a rozprávať o prečítanom príbehu, improvizovať a tvorivo myslieť.

Guľko Bombuľko sa dokotúľal až k záveru úspešného otvorenia výstavy a pozýval všetky deti v Dolnom Kubíne nahliadnuť vystavené dielka aj v nasledujúcich dňoch mesiacov február – marec. Zlatým klincom putovania výstavy v Dolnom Kubíne bolo jej ukončenie počas Noci s Andersenom. Malí nocľážníci spoznali úžasné dielka svojich kamarátov z celého Slovenska, nejedna kniha z vagónikov vláčika skončila v ich rukách pri čítaní aj na spoločnú dobrú noc.

Veľkou odmenou pre vystavovateľa a organizátora bola spokojnosť na tvárach návštevníkov výstavy a účastníkov tvorivých workshopov.

V Oravskej knižnici Antona Habovštiaka nastal čas lúčenia s dňami, keď nám znovu „*bolo s knihou dobre.*“

Teta Osmijanková, tak tetu knihovníčku Alu v Dolnom Kubíne deti vnímajú a volajú, aj vďaka každoročnému súťaženiu v celoslovenskej čitateľskej súťaži. V mene dolnokubínskych detí, ich pedagógov a vedenia knižnice posielam Osmijankovi veľké ĎAKUJEM.

Alena Javorková – detské oddelenie OK AH

(Ne)obyčajné stretnutia s literatúrou (2015)

S FINANČNOU PODPOROU MINISTERSTVA KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Druhý ročník projektu Oravskej knižnice Antona Habovštiaka v Dolnom Kubíne, ktorého rôznorodé aktivity boli zamerané najmä na deti a mládež, prebiehal od júla do decembra 2015. Nosnú časť projektu tvorili stretnutia so súčasnými autormi kníh (nielen) pre deti a mládež. Sériu odštartovali besedy s prozaikom, autorom divadelných hier a vysokoškolským pedagógom Antonom Laučekom,

Stretnutie s Valentínom Šeďčíkom

ktorých sa zúčastnili študenti gymnázia Cirkevnej spojenej školy v Dolnom Kubíne a návštevníci Denného centra v Dolnom Kubíne. V priestoroch Oravskej knižnice Antona Habovštiaka sa uskutočnili stretnutia žiakov dolnokubínskych škôl s ilustrátorkou Katarínou Ilkovičovou a s autorom poézie pre deti a mladých Valentínom Šeďčíkom. Širokej verejnosti a študentom stredných škôl bola určená beseda s poetkou, spisovateľkou a prekladateľkou Elenou Hidvéghyovou-Yung a spisovateľom a prekladateľom Paulom T. Yungom. Ďalším našim hosťom bola autorka detských kníh, divadelná dramaturgička a umelecká prekladateľka Margit Garajszki, ktorú privítali na pôde ZŠ Petra Škrabáka v Dolnom Kubíne, ako posledná sa detskému publiku predstavila výtvarníčka a ilustrátorka Zuzana

Jesenská-Kubicová, s ktorou si žiaci v tvorivej výtvarnej dielni vyskúšali proces tvorby knižnej ilustrácie. Každý účastník besied získal okrem nevšedného zážitku aj autorom podpísanú knižnú záložku so základnými informáciami o ňom a jeho tvorbe.

Okrem toho boli pre detských čitateľov pripravené hodiny hlasného a zážitkového čítania, čitateľské, literárne a výtvarné dielne. Sériou tematických podujatí sme si tiež pripomenuli 200. výročie narodenia Ľudovíta Štúra. Zamerali sme sa na život a dielo významných predstaviteľov slovenského romantizmu, osobitne na oravské osobnosti ako napr.

Janko Matúška či Ctiboh Zoch. Súčasťou projektu bol i ďalší ročník súťaže o najaktívnejšieho čitateľa s názvom Čítame s nezabudníkom. Počas nej si deti zapisovali do malého preukazu „nezabudníka“ požičané knihy a účasť na rôznych aktivitách knižnice. Vo vekovej kategórii do 10 rokov zvíťazil Jakub Brestovič, medzi staršími žiakmi získala prvé miesto Júlia Ďurmeková (obaja zo ZŠ Janka Matúšku Dolný Kubín). Súťaž vyvrcholila 20. novembra 2015 slávnostným odovzdávaním cien, ktoré bolo súčasťou besedy s ilustrátorkou Zuzanou Jesenskou-Kubicovou.

Oravská knižnica Antona Habovštiaka v Dolnom Kubíne ďakuje všetkým, ktorí sa aktívne podieľali na realizácii projektu.

Deti s ilustrátorkou Katarínou Ilkovičovou

Projekt bol realizovaný s finančnou podporou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky a spolufinancovaný s podporou Žilinského samosprávneho kraja.

Marián Karcol

Zuzana Jesenská-Kubicová odovzdáva ocenenie víťazke súťaže Čítame s nezabudníkom Júlii Ďurmekovej

Kalendárium významných výročí osobností Oravy v roku 2016

Január

Janko Vlastimil Matúška, štúrovský básnik, úradník

10.01.1821 Dolný Kubín

11.01.1877 Dolný Kubín

195. výročie narodenia

Eudovú školu navštevoval v Dolnom Kubíne, študoval na gymnáziu v Gemeri, r. 1839-1844 na ev. lýceu v Bratislave. Pôsobil ako vychovávateľ v rodine J. Cirulu, neskôr K. Veselovského v Oravskom Podzámku. R. 1851-1861 vládny adjunkt v Trstenej, r. 1861-1870 expedítor, r. 1870-1875 správca kancelárie župného súdu v Dolnom Kubíne. Popredný príslušník generácie štúrovcov, v kruhu ktorej sa prejavil ako nadaný básnik, po revolúcii 1848-1849 sa odmlčal. Pri príležitosti odchodu študentov z bratislavského lýcea na protest proti zosadeniu E. Štúra z katedry r. 1844 zložil piesne *Lúčenie a Ponad Tatrou blýska*, z ktorých druhá sa stala slovenskou štátnou hymnou. V revolučných rokoch 1848-1849 bol spoluorganizátorom Slovenského povstania na Orave. Zomrel ako 56 ročný v Dolnom Kubíne.

Mikuláš Gacek, prekladateľ, prozaik, úradník

10.07.1895 Budapešť

22.01.1971 Dolný Kubín

45. výročie úmrtia

R. 1911-1914 študoval na obchodnej škole v Dolnom Kubíne, r. 1920-1921 navštevoval notársky kurz v Martine. Od r. 1914 vojak v prvej svetovej vojne, r. 1915 na ruskom fronte, kde ako zajatec pracoval na rozličných miestach, r. 1917 vstúpil do čsl. légii. Po návrate domov v roku 1920 a absolvovaní notárskeho kurzu bol r. 1922-1926 vedúcim notárom v Lokci, r. 1926-1930 v Párnici, r. 1930-1939 v Dolnom Kubíne, r. 1939-1940 pôsobil ako vedúci kultúrneho oddelenia Ministerstva národnej obrany v Bratislave, r. 1940-1941 tlačový a kultúrny atašé v Moskve, r. 1941-1945 pracovník tlačového a kultúrneho oddelenia Ministerstva zahraničných vecí v Bratislave. R. 1945 odvečený na práce v Kazachstane, odtiaľ sa vrátil r. 1955 a žil v Dolnom Kubíne, r. 1962 občiansky rehabilitovaný. Prekladal klasické ruské a neskôr sovietsku prózu. Ako prozaik vydal memoárovú knihu *Sibírske zápisky*, v ktorej opísal zážitky z ruského zajatia.

Vendelín Bruck, osvetový pracovník, veršovník,
knižovník

11.10.1832 Dolný Kubín

28.01.1876 Dolný Kubín

140. výročie úmrtia

Pôsobil ako stoličný úradník a správca dolnokubínskej pozemkovej knihy, na prelome 50. a 60. rokov 19. st. bol župným archivárom v Martine. Aktivizoval sa ako divadelný ochotník, režisér, maskér i maliar, zaslúžil sa najmä o zachovanie a činnosť Čaplovičovej knižnice v Dolnom Kubíne, v ktorej bol knihovníkom. Venoval sa aj básnickej tvorbe.

Ríta Lichnerová, prozaička, výtvarná teoretička a
historička

12.01.1951 Martin

65. výročie narodenia

R. 1966-1969 študovala na Strednej všeobecnovzdelávacej škole v Dolnom Kubíne, 1969-1974 slovenčinu a estetiku na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. R. 1974-1975 pracovala ako teoretička umenia v Oblastnej galérii v Banskej Bystrici, 1975-1983 pracovníčka Kultúrneho strediska, 1983-1991 teoretička umenia, od 1991 vedúca Galérie Jozefa Kollára v Slovenskom banskom múzeu v Banskej Štiavnici. Napísala štyri knihy poviedok a historický román *Ženský prstoklad*, monografiu *Jozef Kollár*.

Február

Anton Florek, náboženský publicista, katolícky kňaz

04.02.1846 Oravská Jasenica

23.07.1897 Rabča

170. výročie narodenia

Po štúdiu teológie v Jágri a vo Viedni bol v roku 1871 vysvätený za kňaza. Pôsobil ako kaplán v Liptove a na Orave, od r. 1876 farár v Rabči, kde sa venoval osvetovej činnosti. Uverejňoval kázne a listy v periodikách. Od roku 1885 bol členom výboru Spolku sv. Vojtecha, od r. 1895 členom výboru Muzeálnej slovenskej spoločnosti, podporovateľ národných a cirkevných podujatí.

Jozef Gašparík-Leštinský, spisovateľ, vydavateľ,

kníhkupec, divadelník

10.02.1861 Leštiny

04.06.1931 Martin

155. výročie narodenia

85. výročie úmrtia

R. 1866-1872 absolvoval ľudovú školu v Leštínach a vo Vyšnom Kubíne, r. 1875-1877 sa vyučil v tlačiarňi Viktora Horňanského v Budapešti, roku 1878-1879 v Knihtlačiarstvom účastinárskom spolku v Martine. Od roku 1888 pôsobil v tlačiarňi Karola Salvu v Ružomberku, od r. 1895 kníhkupec, potom tlačiar a nakladateľ v Martine. Mal dobre vybudovanú kníhkupeckú sieť a pohotovú bibliografické informácie. Po r. 1918 bol vyhľadávaným autorom textov na detské leporelá. Člen a od r. 1914 podpredseda Slovenského spevokolu, ochotnícky herec, člen niekoľkých spolkov.

Ján Ťatliak, organizátor turistiky, osvetový pracovník,
bankový úradník
06.02.1876 Dolný Kubín
12.10.1946 Dolný Kubín
140. výročie narodenia
70. výročie úmrtia

Ľudovú a meštiansku školu navštevoval v Dolnom Kubíne, absolvoval večerný obchodný kurz v Pittsburgu. Po návrate na Slovensko r. 1909-1919 účtovník a pokladník filiálky Úvernej banky v Trstenej, od r. 1919 účtovník a neskôr riaditeľ Tatrabanky v Dolnom Kubíne. R. 1920 bol spoluzakladateľom a vedúcim funkcionárom Klubu čs. turistov a lyžiarov v Dolnom Kubíne, v rámci ktorého vykonával sprievodcovské služby pre turistov, roku 1924 spoluorganizátor prvých verejných lyžiarskych pretekov, organizátor výstavby prvých turistických chát na Orave.

Ladislav Nádaši Jégé, prozaik, dramatik, publicista
12.02.1866 Dolný Kubín
02.07.1940 Dolný Kubín
150. výročie narodenia

Po štúdiách na lekárskej fakulte univerzity v Prahe pôsobil od roku 1890 ako lekár na Orave, roku 1918-1924 župný lekár Oravskej župy v Dolnom Kubíne, roku 1924-1925 zástupca župného zdravotného referenta v Bratislave, 1925-1926 opäť okr. lekárom v Dolnom Kubíne, kde ho vymenovali za zdravotného radcu. Súkromnej lekárskej praxe sa vzdal a intenzívne sa venoval literárnej činnosti, bol spolupracovníkom novín Naša Orava a zodpovedným redaktorom časopisu Orava. Po vzniku I. ČSR výrazne zasiahol do slov. literatúry, pričom satirický pohľad na súveku spoločnosť nahradil historickou tematikou. Úspech dosiahol románom *Adam Šangala*, v ktorom zobrazil drsný život stavovskej feudálnej spoločnosti na Slovensku v 17. st. Venoval sa aj literárnej kritike a publicistike.

Anton Nádaši, mecén, advokát
28.02.1826 Bobrov
05.10.1902 Dolný Kubín

190. výročie narodenia

Vyštudoval právo, najprv pôsobil ako advokát v Trstenej, r. 1860-1863 vedúci právneho direktorátu Oravského panstva v Oravskom Podzámku, potom viedol advokátsku kanceláriu v Dolnom Kubíne. Zaslúžil sa o zmodernizovanie mesta ako jeho richtár, spoluzakladateľ a riaditeľ sporiteľne. Mecén a podporovateľ slovenských kultúrnych spolkov, škôl i študujúcej mládeže.

Marec

Albert Škarvan, publicista, prekladateľ, lekár
31.01.1869 Tvrdošín
29.03.1926 Liptovský Hrádok
90. výročie úmrtia

V rokoch 1887-1891 študoval medicínu v Budapešti, potom v Prahe a Innsbrucku. Od r. 1895 pôsobil ako lekár v Košiciach, r. 1896-1897 žil v blízkosti L.N. Tolstého v Jasnej Poľane, Moskve a Petrohrade. Po návrate na Slovensko pracoval ako lekár v Dolných Teranoch a v Bánovciach nad Bebravou, r. 1915-1918 internovaný v Jágrí a vo Verpeléte, r. 1918 lekár v Liptovskom Mikuláši, r. 1919-1926 okresný lekár v Liptovskom Hrádku. Po zoznámení sa s učením L.N. Tolstého odmietol slúžiť v armáde, za čo bol perzekvovaný, r. 1895 väznený v Košiciach, zbavený lekárskeho diplomu. V Anglicku vydal po rusky zápisky vojenského lekára *Moj odkaz ot vojennej služby*. Autor vlastného životopisu, najvýznamnejší je jeho preklad Tolstého románu *Vzkriesenie*.

Pavol Ušák-Oliva, básnik, katolícky kňaz
14.11.1914 Kátlovce
01.03.1941 Poprad-Kvetnica
75. výročie úmrtia

Po maturite na gymnáziu v Trnave študoval teológiu v Trnave, Bratislave a v Spišskej Kapitule, r. 1939 vysvätený za r.k. kňaza. Do novembra 1939 pôsobil ako kaplán vo Veličnej, po ochorení na tuberkulózu sa liečil v Martine, Bratislave a v Kvetnici. Člen mladšej generácie slov. katolíckej moderny. Knižne vydal zbierku básní *Oblaky*, časť veršov z pozostalosti vyšla v pietnej pamätnici *Tak umieral básnik Paľo Oliva*.

Pavla Cebocli, autorka memoárov
24.01.1885 Vyšný Kubín
16.03.1971 Svitavy, Česko
45. výročie úmrtia

Roku 1891-1894 navštevovala ľudovú školu vo Vyšnom

Kubíne, r. 1894-1896 v Bystričke pri Martine. Po r. 1896 pracovala ako slúžka v Dolnom Kubíne, od r. 1903 v Budapešti a vo Viedni, po r. 1918 žila v Zastávke pri Brne, po druhej svetovej vojne vo Svitavách. Na základe vlastných životných skúseností napísala spomienky pod názvom *Osudová karta* o živote v Dolnom Kubíne, Budapešti a Viedni.

Apríl

Rudolf Dilong, spisovateľ, publicista, redaktor,

františkánsky kňaz

01.08.1905 Trstená

07.04.1986 Pittsburgh, USA

30. výročie úmrtia

Študoval na gymnáziu v Trstenej a Trnave, kde vstúpil do františkánskej rehole, teológiu študoval na františkánskom učilišti v Žiline, r. 1929 vysvätený za kňaza. V rokoch 1941-1944 pôsobil ako dôstojník vojenskej duchovnej služby na východnom fronte. Roku 1945 emigroval cez Rakúsko do Talianska a napokon do Argentíny. Od roku 1965 žil v kláštore Sv. Rodiny v Pittsburghu v USA. Mimoriadne plodný spisovateľ, autor početných básnických zbierok vydaných doma i v emigrácii, reprezentant slov. katolíckej moderny. Venoval sa aj dramatickej a prozaickej tvorbe. Ako organizátor literárneho života bol spoluzakladateľom a redaktorom časopisov na Slovensku i v zahraničí.

Leopold Bruck, veršovník, knihovník, pedagóg

15.11.1800 Žaškov

18.04.1866 Dolný Kubín

150. výročie úmrtia

Základy vzdelania získal v škole od otca, od r. 1814 študoval na gymnáziu v Gemeri, na ev. lýceu v Bratislave. Po štúdiách pôsobil ako učiteľ v Žaškove, od r. 1831 v Dolnom Kubíne, kde bol súčasne knihovníkom Čaplovičovej knižnice. Osobitne sa zaslúžil o prevezenie, usporiadanie a spracovanie Čaplovičovej knižnice.

Máj

Rudolf Jurolek, básnik, publicista, vydavateľ

03.05.1956 Zákamenné

60. výročie narodenia

Ukončil Vysokú školu technickú v Košiciach, pracoval ako technolog v Závodoch ťažkého strojárstva v Námestove a sedem rokov učil v námestovskom gymnáziu. Po roku 1990 bol vedúcim redaktorom novín Orava v Dolnom

Kubíne, potom aj vydavateľom novín Orava/Biela Orava a nakoniec pracoval v redakcii My Oravské noviny. V roku 1992 založil v Námestove Malé vydavateľstvo poézie, ktoré sa neskôr zmenilo na vydavateľstvo Solitudo. V súčasnosti žije a tvorí striedavo na Orave a v Rakúsku.

Ignác Kolčák, akademický maliar

16.05.1931 Sihelné

20.01.2008 Bratislava

85. výročie narodenia

Ľudovú školu navštevoval v Sihelnom, potom sa vyučil dekoratívnemu maliarstvu. R. 1952-1958 študoval na Akadémii výtvarných umení v Prahe. Venoval sa maliarskej a kresliarskej tvorbe. Pôsobil v Oravskom Podzámku a v Dolnom Kubíne, r. 1965 spoluzakladateľom Oravskej galérie, aktívne sa podieľal na koncepcii využitia a ochrany kultúrnych pamiatok Oravy. R. 1970-1975 bol riaditeľom Oravskej galérie, organizačne a autorsky prispel k vybudovaniu Slanického ostrova umenia na Oravskej priehrade. Od r. 1980 tvoril v slobodnom povolání, od r. 1978 v Bratislave. V maliarskej tvorbe sa spočiatku inšpiroval revolučnými tradíciami, neskôr zobrazoval Oravu kresbou i maľbou, tvoril portréty známych i neznámych ľudí a figurálne maľby.

Jún

Maximilián Račkay, maliar

02.06.1806 Zázrivá

15.07.1872 Tvrdošín

210. výročie narodenia

Od r. 1827 študoval na výtvarnej akadémii vo Viedni. R. 1830-1871 pôsobil na Orave a v Liptove. Z jeho tvorby sa zachovali viaceré sakrálne práce pre r.k. kostol v Hybiach, Zubrici, Liptovskej Revúcej, Kňážež, žánrové obrazy zo života oravského ľudu so silným sociálnym akcentom, obrazy zo slovenského revolučného pohybu r. 1848-1849. Vytvoril aj sériu 14 farebných ilustrácií pre pripravovanú monografiu Daniela Szontága o Oravskej župe.

Alexej Demian, organizátor turistiky, lesník

06.04.1837 Dolný Kubín

27.06.1901 Podbiel

115. výročie úmrtia

Po štúdiu na lesníckej škole v Liptovskom Hrádku pôsobil ako hl. lesmajster Oravského komposesorátu v Podbieli. Bol organizátorom a propagátorom turistiky, sprístupnil turistickou cestou Roháče, r. 1883 dal postaviť v Roháčskej doline prvú turistickú útulňu, od r. 1887 člen

výboru Oravskej župy.

September

Júl

Štefan Mnohel, politik, redaktor

30.07.1876 Novot'

25.10.1944 Poprad

140. výročie narodenia

Ľudovú školu navštevoval v Námestove, študoval na gymnáziu v Ružomberku, teológiu v seminári v Spišskej Kapitule, r. 1902 vysvätený za r.k. kňaza. Od r. 1903 farárom, r. 1918-1919 redaktor Slovenského denníka, r. 1919 novinár Slovák, správca tlačiarne Lev v Ružomberku, r. 1920 farár v Poprade. Pred r. 1918 člen klerikálneho krídla SNS, uhorskými úradmi perzekvovaný, v októbri 1918 signatár martinskej Deklarácie slovenského národa. V decembri 1918 spoluzakladateľ a tajomník Slov. ľudovej strany, zakladateľ a prvý šéfredaktor Slováka. Autor a vydavateľ náboženských spisov, r. 1917-1919 administrátor časopisu Duchovný pastier.

August

Štefan Siváň, rezbár, insitný sochár

17.08.1906 Babín

07.05.1995 Babín

110. výročie narodenia

R. 1913-1918 navštevoval ľudovú školu v Babíne. Ako samouk sa venoval kolárstvu, k vyrezávaniu plastiek sa dostal cez vyrezávanie betlehemov, s ktorými chodil v 20.-30. rokoch 20. st. koledovať po Slovensku, Morave a Sliezsku. Betlehem i figúrky polychromoval a pri ich výrobe vychádzal z tradície rezbárstva a sakrálnych plastiek. Jeho rezba sa vyznačuje bezprostrednosťou výrazu a naivným čarom. Svojou tvorbou sa stal výraznou osobnosťou medzi insitnými sochármi na Slovensku.

Anna Styková, divadelná ochotníčka, redaktorka

23.08.1866 Sučany

30.10.1942 Dolný Kubín

150. výročie narodenia

Angažovala sa ako divadelná ochotníčka a redaktorka predrevratových Liptovsko-oravských novín v Dolnom Kubíne. Ako ochotníčka hrala aj Podpaľačovu dcéru od J.K. Tyla.

Viliam Gruska, scénograf, pedagóg, etnograf,

dramaturg, scenárista, režisér

24.09.1936 Ružomberok

80. výročie narodenia

V rokoch 1936-1945 vyrastal v učiteľskej rodine v Rabčiciach. Tam chodil do Ľudovej školy do jesene 1944, vo februári 1945 jeho rodina z Rabčíc evakuovala na západné Slovensko. Absolvoval Fakultu architektúry a pozemného staviteľstva SVŠT v Bratislave, od roku 1985 učí na Katedre scénografie Divadelnej fakulty VŠMU. Navrhol architektonické scény či komplexy amfiteátrů pre najväčšie folklórne festivaly, je autorom niekoľkých stoviek scénických programov, televíznych inscenácií a filmov, literárnych diel a programov pre rozhlas, prezentačných podujatí uvádzaných pri historických jubileách a výročiach osobností slovenskej kultúry, literatúry a umenia. Na svojich početných cestách po Slovensku sa venoval výskumu, štúdiu a záchrane tradičnej ľudovej kultúry, zvykov a remesiel.

Ján Dafčík, spisovateľ, redaktor, verejný činiteľ, učiteľ

25.09.1896 Ústie nad Oravou

01.11.1967 Buenos Aires, Argentína

120. výročie narodenia

Po absolvovaní gymnázia v Trstenej a učiteľského ústavu v Turčianskych Tepliciach pôsobil ako učiteľ. V období Slovenskej republiky r. 1939-1945 pracoval ako sekčný šéf Kultúrno-propagačného oddelenia Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave. Angažoval sa v politike HSLŠ, r. 1938 zakladateľ Hlinkovej mládeže. V roku 1945 emigroval do Rakúska, r. 1948 do Argentíny. Dramatickú tvorbu venoval hlavne mládeži. Zozbieral, upravil a vydal *Oravské prstonárodné povesti* a *Oravské rozprávky*. V emigrácii vydal knihu *Bača, máme porobenô*, téma z oravského prostredia.

Elena Hroboňová, ľudovýchovná pracovníčka,

spisovateľka, úradníčka

17.04.1903 Istebné

12.09.1961 Dolný Kubín

55. výročie úmrtia

Meštiansku školu navštevovala v Dolnom Kubíne, do r. 1918 študovala na hospodárskej škole, potom na učiteľskom ústave v Košiciach, po r.1927 na Vyššej škole sociálnej v Prahe. Pôsobila ako úradníčka v Dolnom Kubíne, Martine, Bratislave a Prievidzi, inštruktorka ľudovýchovných kurzov pre Slovensko. Organizátorka ilegálneho protifašistického

odboja, účastníčka SNP. Písala verše a poviedky, v ktorých beletrizovanou formou poučala o základných zdravotníckych a osvetových otázkach.

Október

Martin Ťapák, filmový režisér, herec, tanečník,
choreograf
13.10.1926 Liesek
01.02.2015 Bratislava
90. výročie narodenia

Študoval na konzervatóriu v Bratislave, v roku 1956 absolvoval choreografiu na VŠMU. V časovom rozpätí rokov 1945-1950 bol hercom a asistentom réžie činohry SND, 1950-1958 choreografom a režisérom SLUKu, 1959-1961 choreografom a režisérom Laterny magiky v Prahe. Od r. 1961 pôsobil ako režisér Slovenského filmu v Bratislave (Koliba). Medzi jeho najznámejšie filmy patrí *Živý bič*, *Rodná zem*, *Jánošík*, *Nevesta hôľ*, *Pacho hybský zbojník a iné*.

Peter Škrabák, pedagóg, muzeológ, dirigent, recitátor,
divadelný ochotník
08.06.1924 Dolný Kubín
28.10.1996 Dolný Kubín
20. výročie úmrtia

Študoval na učiteľskom ústave v Banskej Štiavnici, neskôr na Pedagogickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave. Pôsobil ako učiteľ, inšpektor, neskôr vedúci odboru školstva a kultúry na ONV v Dolnom Kubíne, od r.1970-1985 bol riaditeľom Literárneho múzea P.O. Hviezdoslava, neskôr Oravského múzea v Dolnom Kubíne. Pričinil sa o zveľadovanie oravského slov. múzejníctva, vybudoval expozíciu Hviezdoslavovej Hájnikovej ženy na Slanej vode. Spoluzakladateľ a organizátor celoslovenskej súťaže-Hviezdoslavov Kubín, recitátor, herec, režisér, zakladateľ a dirigent Spevokolu oravských učiteľov.

Ján Nepomuk Drengubiak, výtvarník, katolícky kňaz
31.10.1781 Zázrivá
po 1836
235. výročie narodenia

Vyštudoval teológiu, r. 1810 vysvätený za r.k. kňaza. Od r. 1812 pôsobil ako kňaz v Habovke, Nižnej a Rabči. Amatérsky sa venoval maliarstvu, pričom tvoril hlavne sakrálne obrazy (fresky v kostole v Hruštine, Predstavenie Ježiša v kostole v Rabči, Obetovanie Ježiša na hlavnom oltári v kostole v Liesku), maľoval aj portréty (podobizeň grófky Anny Berényiovej).

November

Viktor Buša, odborný spisovateľ, regionálny historik,
právník
18.11.1919 Tvrdošín
13.11.1986 Bratislava
30. výročie úmrtia

Študoval na gymnáziu v Dolnom Kubíne, r. 1941 na Prírodovedeckej fakulte, r. 1942-1946 na Právnickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave. Odborník v oblasti pracovného práva, plánovania práce a miezd, autor odborných príručiek a príspevkov o mzdovej politike, o problematike práce a miezd. Literárne činný, písal básne, venoval sa regionálnemu výskumu, autor monografie o Tvrdošíne.

Martin Hattala, jazykovedec, univerzitný profesor
04.11.1821 Trstená
11.02.1903 Praha
195. výročie narodenia

Študoval na gymnáziu v Trstenej, od r. 1841 v seminári Emerikánum v Bratislave, od r. 1842 teológiu v Trnave a na univerzite vo Viedni, r. 1854 jazykovedu na filozofickej fakulte v Prahe. Z hľadiska dejín slov. jazykovedy a spisovnej slovenčiny sa zaraďuje s A. Bernolákom, L. Štúrom a M.M. Hodžom k jej najvýznamnejším kodifikátorom. Už v čase viedenských štúdií zostavil stručnú gramatiku slovenčiny, zapojil sa do práce v jazykovom výbore štúrovského spolku Tatrín. S M.M. Hodžom sa zasadzoval za úpravy štúrovskej slovenčiny. Po definitívnom uzákonení spisovnej slovenčiny v roku 1851 v Bratislave napísal *Krátku mluvniciu slovenskú* ako normatívnu príručku slovenčiny. Hodžovsko-hattalovská reforma kodifikovala a ustálila spisovnú slovenčinu z hľadiska pravopisného, hláskoslovného a tvaroslovného.

Pavol Országh Hviezdoslav, básnik, dramatik,
prekladateľ, advokát
02.02.1849 Vyšný Kubín
08.11.1921 Dolný Kubín
95. výročie úmrtia

Ľudovú školu navštevoval vo Vyšnom Kubíne, Jasenovej a v Leštínach, študoval na gymnáziu v Miškovci, na ev. lýceu v Kežmarku, na právnickej akadémii v Prešove, r. 1875 zložil advokátsku skúšku v Budapešti. Po štúdiách pôsobil ako advokátsky koncipient v Dolnom Kubíne a Martine, pracoval na okr. súde v Dolnom Kubíne, u advokáta Fajnora v Senici, bol samostatným advokátom v Námestove, advokát a začas aj vedúci filiálky Tatrabanky v

Dolnom Kubíne, kde od r. 1904 pôsobil ako spisovateľ. Klasik slov. literatúry, vynikajúci básnik a prekladateľ. Najplodnejšie obdobie jeho básnickej tvorby spadá do dvoch desaťročí advokátskeho pôsobenia v Námestove (1879-1899), v ktorých napísal vrcholné lyrické a epické diela, medzi nimi najmä lyricko-epickú skladbu *Hájkova žena*.

Darina Laščiaková, *interpretka ľudových piesní, rozhlasová redaktorka, etnografka*
23.11.1931 Tvrdošín
85. výročie narodenia

Po absolvovaní hudobnej vedy a národopisu na Univerzite Komenského v Bratislave pôsobila vyše 30. rokov ako redaktorka v niekdajšom Československom rozhlase. Vytvorila množstvo relácií, ktoré mapujú tradičnú kultúru slovenského ľudu. Legendárna speváčka slovenských ľudových piesní. Nahrála množstvo platní, spievala v Lúčnici. Navštevovala rôzne regióny Slovenska, kde zbierala a zapisovala ľudové piesne. V roku 2010 získala ocenenie Krištáľové krídlo za celoživotné dielo.

Stanislav Zoch, *ľudovychovný pracovník, publicista, učiteľ*
30.01.1852 Jasenová
27.11.1911 Banská Bystrica
105. výročie úmrtia

R. 1864-1868 študoval na ev. patronátnom gymnáziu v Revúcej. Od r. 1871 pôsobil ako učiteľ, r. 1909-1911 pokladník filiálky Zvolenskej ľudovej banky v Banskej Bystrici. V učiteľskej praxi realizoval výchovu v slovenskom národnom duchu, organizoval ochotnícke divadlo, zriadil cirkevnú školskú knižnicu v Cerove. V miestach pôsobisk podporoval hospodársky pokrok, poučoval o racionálnom obrábaní pôdy, bol uznávaným ovocinárom a včelárom. Literárne a publicisticky činný.

Baltazár Demian, *osvetový pracovník, výtvarník, lekár*
16.05.1803 Liptovský Peter
28.11.1851 Dolný Kubín
165. výročie úmrtia

Študoval na lýceu v Kežmarku, od r. 1824 medicínu na univerzite v Pešti, maliarstvo v Nemecku. Pôsobil ako lekár v Dolnom Kubíne, potom hlavný lekár Liptovskej, Oravskej a Trenčianskej župy. Bol zakladateľom spolkov miernosti na Orave, prispieval do Štúrových Slovenských národných novín a do Domovej pokladnice, venoval sa aj zdravotníckej osvete. Ako amatérsky výtvarník sa zamerával na krajinomalbu, portrétnu tvorbu a historické žánre.

December

Igor Pavol Zoch, *národný pracovník, publicista, lekár*
13.12.1882 Jasenová
01.12.1916 na talianskom fronte
100. výročie úmrtia

Medicínu študoval na lekárskej fakulte univerzity v Budapešti, vo Viedni. Po skončení pôsobil ako lekár v Sinovirskej Poľane (Podkarpatská Rus), od r. 1914 účastník prvej svetovej vojny, dvakrát bojoval na ruskom bojisku, napokon na talianskom bojisku, zomrel na následky zranenia otravnými látkami. Počas štúdií sa zapájal do národného študentského hnutia, člen výboru Slovenského spolku v Budapešti, podpredseda slovenského literárneho spolku *Národ vo Viedni*, v oboch prednášal vlastné práce a preklady.

Viktor Trstenský, *náboženský spisovateľ, katolícky kňaz, pápežský prelát*
28.03.1908 Trstená
07.12.2006 Trstená
10. výročie úmrtia

Študoval na gymnáziu v Trstenej, Trnave a Levoči, od r. 1926 študoval teológiu v seminári Spišskej Kapitule, r. 1931 vysvätený za r.k. kňaza. Pôsobil ako kaplán v Levoči, od r. 1938 ako farár v Dolnom Kubíne. R. 1949 bol prvý raz zatknutý a do r. 1954 väznený vo viacerých väzniciach, r. 1958 zatknutý druhý raz. V pastorácii pôsobil 25 rokov. Zredigoval *Pamätnicu rímsko-katolíckeho kostola*. Autor biografického diela *Život biskupa Jána Vojtaššáka a Sila viery, sila pravdy*, autobiografických kníh *Ako svedectvo*, *Nemohol som mlčať*, *Nemôžem mlčať* a iné.

Juraj Turzo, *vojenský veliteľ, stoličný a krajinský hodnostár, zemepán*
02.09.1567 Lietava
24.12.1616 Bytča
400. výročie úmrtia

Príslušník oravsko-bytčianskej vetvy šľachtického rodu pôvodom z Betlanoviec. Po štúdiách doma, kde ho vychovával saský pedagóg a lekár Krištof Echardus, v službách rakúskeho arcivojvodu Ernesta sa pripravoval na vojenskú a diplomatickú kariéru. R. 1585 sa usadil v Bytči, v časoch nepokojov býval na Lietavskom alebo Oravskom hrade, venoval sa správe rodových panstiev. Od r.1585 dedičný oravský župan. Krajinský hodnostár, palatín, jeden z najbohatších a najvplyvnejších veľmožov na prelome 16. a 17. st. Zúčastnil sa na početných protitureckých výpravách a diplomatických rokovaniach. Ako palatín prispel k udržaniu

pokoja v krajine. V Bytči založil ev. latinské gymnázium. Prívrženec Habsburgovcov, podporovateľ humanistickej vzdelanosti, jeho sídlo v Bytči bolo významným kultúrnym strediskom na Slovensku, patril medzi vzdelancov so širokým rozhľadom, vlastnil bohatú knižnicu, ovládal niekoľko rečí. Na svojich panstvách zakladal nové osady, pokračoval v kolonizácii Oravy.

Jur Janoška, literárny kritik, redaktor, cirkevný hodnostár

25.12.1856 Dolný Kubín

27.01.1930 Liptovský Mikuláš

160. výročie narodenia

Vyštudoval teológiu v Rostocku a vo Viedni. R. 1879-1880 učiteľ, krátko ev. kaplán v Dolnom Kubíne, r. 1880-1883 farár v Liptovskej Sielnici a r. 1883-1895 v Jasenovej, od r. 1895 v Liptovskom Mikuláši, r. 1922 biskup východného dištriktu a generálny biskup ev. a.v. cirkvi na Slovensku. Aktívny účastník slov. národného hnutia. R. 1918 signatár Martinskej deklarácie, krátko poslanec Národného zhromaždenia. R. 1887 založil Cirkevné listy, r. 1901 redigoval Časopis pre ev. bohoslovie, r. 1905-1911 Evanjelického kazateľa, r. 1899-1921 Tranovského ev. kalendár, r. 1898 založil a do r. 1924 viedol edície spolku Transcius. Po r. 1918 prispel k rozvoju MS, pracoval v jej Literárnohistorickom a Jazykovednom odbore.

Ivan Branislav Zoch, spisovateľ, encyklopedista, prekladateľ, pedagóg

24.06.1843 Jasenová

27.12.1921 Modra

95. výročie úmrtia

Bol poslucháčom prírodných vied, pedagogiky a telesnej výchovy na univerzitách vo Viedni a Erlangene. Po štúdiách pôsobil ako profesor na gymnáziu v Revúcej, profesor v Osijeku, riaditeľ gymnázia v Sarajeve, Petrinji, od r. 1908 žil v Modre. V Revúcej vybudoval špeciálne kabinety, chemické a prírodopisné zbierky, zaviedol vyučovanie telocviku, zriadil školskú knižnicu, osvetový a divadelný krúžok. V tejto práci pokračoval aj v Osijeku, Sarajeve a Petrinji. Autor učebnice fyziky a geometrie, spracoval stručné dejiny matematiky a fyziky. V literárnej oblasti autor anekdot, cestopisných čít, humoresiek, poviedok a beletrizovaných príhod.

Štefan Šmálik, historik, pedagóg, publicista, prekladateľ, katolícky kňaz

17.12.1908 Šuňava

21.12.1991 Oravský Biely Potok

25. výročie úmrtia

Študoval teológiu v Spišskej Kapitule, r. 1934 vysvätený

za r.k. kňaza. Od r. 1934 bol kaplánom v Tvrdošíne, L. Mikuláši, farárom v Hybiach. R. 1951 pre mimoškolskú náboženskú činnosť zatknutý, obvinený z velezrady a spojenectva s Vatikánom a odsúdený na 13 rokov. Po amnestii r.1962 pracoval ako skladník, k svojmu kňazskému povolaniu sa dostal až v roku 1965 v Spišskom Podhradí. R. 1967-1971 bol správca fary v Liptovskom Trnenci, r. 1971-1983 v Tvrdošíne, r. 1983-1991 v Oravskom Bielom Potoku. V samizdatových rkp. i brožúrach vydal štúdie o dejinách Spišského biskupstva, o katolíckej cirkvi na Slovensku, medzi ktoré patria kľúčové diela Boží ľud na cestách a Veľký štyridsaťročný pôst Cirkvi na Slovensku. V rkp. zanechal autobiografiu a preklady.

Vypracovala: E. Luptáková

Citovaný dokument:

MAŤOVČÍK, Augustín: *Biografický slovník dejateľov Oravy.*

Námestovo : Štúdio F, 2010. ISBN 978-80-89070-45-9.

Ľudovít Štúr a Orava

12. október 2015
konferencia

Súčasťou konferencie bolo premietanie filmu o Ctibohovi Zochovi, ktorý spracovali študentky Obchodnej akadémie v Dolnom Kubíne

Život a pôsobenie Ľudovíta Štúra (1815 – 1856)

Mgr. Marián Karcol

Dňa 28. októbra 2015 uplynulo 200 rokov od narodenia Ľudovíta Štúra, jednej z vedúcich osobností slovenského národného života v polovici 19. storočia. Učíme sa o ňom už od základnej školy, poznáme ho ako jazykovedca a kodifikátora spisovnej slovenčiny, pedagóga, spisovateľa, publicistu, filozofa, historika i politika. Bol teda všestranne nadaný, vzdelaný, ovládal viacero jazykov, okrem toho bol však aj človekom vysokých morálnych kvalít a hlbokej viery v Boha. Podľa historika Dušana Škvarnu zasiahol Štúr do slovenských dejín v čase jednej z najväčších transformácií európskej civilizácie, pričom jeho veľkosť spočíva v tom, že sa mu podarilo uplatniť univerzálne hodnoty tohto obdobia na špecifické slovenské podmienky.

Ľudovít Štúr sa narodil 28.10.1815 v Uhrovci v rodine učiteľa. Po dvojročnom štúdiu na gymnáziu v Rábe odišiel študovať na evanjelické lýceum do Bratislavy. Lýceí bolo vo vtedajšom Uhorsku celkom osem, to najväčšie a najkvalitnejšie práve v Bratislave. Bratislava ako kultúrne centrum predstavovala pre mladého Ľudovíta lákavé možnosti. Na Katedre reči a literatúry československej (niekedy sa uvádza aj československej) sa prednášali dejiny a literatúra Slovanov v biblickej češtine, ktorá bola jazykom evanjelických vzdelancov. Koncom 20. rokov 19. storočia si tu založili študenti Spoločnosť česko-slovenskú (resp. česko-slovenskú), aby sa mohli ešte lepšie vzdelávať v cirkevnom jazyku. V 30. rokoch sa zo západnej Európy začali šíriť nové myšlienkové prúdy, prinášajúce idey osvietenstva, rovnosti pred zákonom a národnej rovnoprávnosti. Študenti, medzi nimi i Štúr, chceli z lýcea vytvoriť akési centrum národného hnutia a v rámci Spoločnosti sa preorientovali na podporu slovenskej kultúry a jazyka. Venovali sa literárnej tvorbe v materinskom jazyku, rečníctvu, spevokolu. Slávne chvíle dejín Slovákov si pripomínali i výletmi na pamätné miesta slovenských dejín. Ľudovít ako bystrý a zodpovedný študent sa stal vďaka svojim osobnostným predpokladom obľúbeným nielen v spolku, ale aj medzi pedagógmi (napr. od roku 1834 prednášal za prof. Juraja Palkoviča a po záverečných skúškach v r. 1836 sa stal jeho zástupcom). Počas štúdia a pôsobenia na lýceu udržiaval kontakty s významnými osobnosťami a zástupcami slovanských národných hnutí, ktoré sa v tom čase hlásili o svoje národné práva v Európe a v rámci habsburskej monarchie. Keď po skončení zasadania Uhorského snemu v r. 1836 zazneli protestné hlasy na silnejúcu maďarizačnú politiku (s cieľom vytvoriť z Uhorska jazykový a národnostný monolit), vláda reagovala rozpustením študentských spolkov, čo viedlo aj k zániku Spoločnosti česko-slovenskej, hoci de facto pokračovala v činnosti na Ústave reči a literatúry československej a časť študentov v júni založila tajný spolok Vzájomnosť.

V r. 1838 Štúr odišiel na dvojročné štúdium do Nemecka, kde sa na univerzite v Halle vzdelával vo filozofii, histórii, teológii a jazykovede. Po návrate v r. 1840 sa opäť uchádzal o miesto zástupcu prof. Palkoviča na Katedre reči a literatúry česko-slovenskej. Narážal však na prekážky zo strany nového evanjelického generálneho inšpektora grófa Karola Zaya, ktorý ako aktívny prívrženec maďarského nacionálneho hnutia nebol naklonený myšlienke vzdelávania v slovanských jazykoch. Keďže Zay Ľudovíta osobne poznal (obaja pochádzali z Uhrovca) a bol si vedomý jeho kvalít, snažil sa získať ho na svoju stranu. Štúr jeho prehováraniu odolal a svoje úsilie o získanie postu zástupcu profesora podporil i tým, že sa zriekol platu. Po dlhých rokovaníach mu napokon bolo umožnené prednášať a viedol i Ústav reči a literatúry československej. Štúr ako pedagóg kládol dôraz na *vyučovanie v materinskom (slovenskom) jazyku*, sám sa snažil vzbudiť pozitívny vzťah študentov k svojmu národu. Zdôrazňoval prepojenie vzdelávania a výchovy, vedomostí a praxe. Viedol študentov k vlastnej (i literárnej) tvorbe, prekladom, povzbudzoval k budovaniu knižníc, cestovaniu a poznávaniu rodného

kraja a jeho ľudu. Okrem toho kládol dôraz aj na osobnostné kvality študentov.

Silnejúci maďarizačný tlak podnietil evanjelických Slovákov obrátiť sa na panovníka so žiadosťou o zásah. V júni 1842 odovzdala slovenská delegácia kancelárovi Metternichovi *Slovenský prestolný prosbopis*, na ktorého príprave sa Štúr plne podieľal. Dokument protestoval proti maďarizácii vo verejnom živote a obsahoval aj niektoré jazykové a kultúrne požiadavky. Panovnícky dvor na Prosbopis nereagoval, no na maďarskej strane vyvolal veľké pohoršenie a zosilnené nacionálne útoky. Ako evanjelickou záležitosťou sa ním zaoberal evanjelický konvent, ktorý na tento účel zriadil vyšetrovaciu komisiu. Vyšetrovanie určilo za hlavného vinníka Štúra, za čo dostal zákaz prednášať a bol odvolaný i z postu zástupcu prof. Palkoviča (december 1843). Tým sa skončila jeho aktívna pedagogická činnosť, o to viac sa angažoval v politike, národnom hnutí, okrem toho sa naďalej zaoberal problémami výchovy a vzdelávania. Podporoval napr. povinné verejné vzdelávanie zo zákona, pozornosť venoval školskému systému, spôsobom zriaďovania základných i odborných škôl, príprave kvalifikovaných učiteľov, či vzdelávaniu dievčat a žien. Riešenie nedostatočného vzdelania dospelého obyvateľstva videl v zriaďovaní nedeľných škôl a prostredníctvom spolkov miernosti sa snažil bojovať proti rozšírenému alkoholizmu. Problematika vzdelávania mu ležala na srdci aj počas jeho politického pôsobenia. Vzdelanosť považoval za základ formovania moderného slovenského národa a dosiahnutia jeho slobody.

Ďalšou nevyhnutnou podmienkou na tejto ceste bol spisovný jazyk. Po neúspechu prosbopisu Štúr pochopil, že proti narastajúcemu maďarizačnému tlaku slovenskú národnú ideu nemôže brániť českou rečou. Zároveň si uvedomoval potrebu jednotného postupu evanjelikov a katolíkov v tomto smere. Priklonil sa k myšlienke svojbytného slovenského národa (odlišného od Čechov), ktorého základným atribútom bol spisovný slovenský jazyk. Na prelome 30. a 40. rokov 19. storočia bola jazyková situácia na území dnešného Slovenska pomerne pestrá. Na západnom Slovensku prevažovala bernolákovčina – prvá kodifikovaná forma slovenského jazyka, evanjelici preferovali češtinu, gréckokatolíci a pravoslávni používali cirkevnú slovančinu a zemplínski kalvíni mali svoje modlitebné knihy písané v kultúrnej východoslovenčine. Nový kodifikovaný jazyk mal byť prostriedkom k zjednoteniu jednotlivých konfesií, regiónov i sociálnych vrstiev.

Štúr sa na uzákonenie slovenčiny odhodlal v čase vlastnej profesionálnej neistoty, a riskoval, že tým stratí podporu takých evanjelických osobností, ako bol napr. Ján Kollár, Pavol Jozef Šafárik či

„Každý národ je v najvrúcnejšom spojení so svojim jazykom. V ňom ako prvom produkte teoretického ducha odráža sa národ; jazyk je teda najistejším znakom podstaty a samobytnosti každého národa. Národ práve tak ako jednotliviec prejavuje jazykom svoje najhlbšie vnútro, v jazyku takrečeno stelesňuje svojho ducha; táto vonkajšia podoba presne zodpovedá vnútru národa na všetkých stupňoch jeho vývinu, v jazyku a s jazykom sa vyvíja duch národa ako v najzodpovedajúcejšej mu forme: oba sú navzájom závislé a jeden bez druhého nemôžu teda jestvovať.“

Pretože teda vnútro národa je zahrnuté v tejto vonkajšej forme a ona mu vyhovuje, samo sebou sa rozumie, že každý sa môže vrúcne modliť iba vo svojom materinskom jazyku, každý len v ňom prejaví nadšenie svojej hrude v speve, lebo piesne v cudzom jazyku, aj keď sú mu zrozumiteľné, predsa nemôžu verne vyjadriť hnutia jeho mysle a stavy duše.“

ŠTÚR, Ľudovít: Obranné boje. In *Zlatý fond denníka SME*, 2010 [online]. Dostupné na internete: <http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1278/Stur_Obranne-boje/4>

František Palacký, čo sa aj stalo. Nová kodifikácia z roku 1843 vychádzala z kultúrnej stredoslovenčiny, ktorá bola vnímaná ako najbližšia praslovančine a zároveň zrozumiteľná Slovákom na západe i východe. Štúr nový jazyk popularizoval najmä prostredníctvom svojich Slovenských národných novín, ktoré po niekoľkoročnom úsilí začali vychádzať v auguste 1845. K dohode medzi slovenskými evanjelickými a katolíckymi vzdelancami na spoločnom používaní Štúrovej slovenčiny napokon došlo v auguste 1847 na zasadnutí nadkonfesijného spolku Tatrín v Čachticiach.

V roku 1847 Štúr vstúpil do vysokej politiky. Ako zástupca mesta Zvolen na uhorskom sneme (1847 – 1848) síce nemal takmer žiadne právomoci, ale mandátom poslanca získal možnosť aktívne sa účastniť diskusií o aktuálnych dobových problémoch. Informácie z rokovaní snemu uverejňoval vo svojich novinách, aby mal k nim prístup čo najväčší počet čitateľov. Štúr celkom (najmenej) 11-krát vystúpil na pôde snemu. Známa je najmä jeho reč z 15. januára 1848, kde žiadal a obhajoval používanie materinskej reči v slovenských školách a pri bohoslužbách.

Revolučné udalosti v Európe na jar 1848 podnietili národy monarchie, aby požadovali svoje národné práva s ešte väčším dôrazom. V máji 1848 Štúr spolu s ďalšími osobnosťami slovenského národného hnutia vypracoval *Žiadosti slovenského národa*, v ktorých požadovali pretvorenie Uhorska na federatívny štát s autonómnym postavením Slovenska, avšak bez konkrétneho územného vymedzenia. Okrem národnopolitických požiadaviek obsahovali žiadosti aj všeobecné demokratické (napr. všeobecné volebné právo) a sociálne požiadavky i slobodu pre väzneného Janka Kráľa a Jána Rotaridesa. Uhorská vláda reagovala vydaním zatykača na Štúra, Hurbana a Hodžu ako hlavných tvorcov, ktorí pred zatknutím unikli do Prahy, kde sa mal čoskoro uskutočniť Slovanský zjazd.

Treba pripomenúť, že Štúr bol skôr zástanca evolučných riešení, pod vplyvom roku 1848 sa však zradikalizoval aj on. Na spomínanom zjazde, ktorý sa zaoberal budúcnosťou Slovanov v monarchii a otázkami spoločného postupu pri realizácii národných požiadaviek, patril už medzi najradikálnejších. Slovanský zjazd bol však predčasne ukončený kvôli vypuknutiu pražského povstania, na ktorom sa zúčastnili aj Štúr a Hurban. Po porážke povstania a novovydanom zatykači pre účasť na pražských bojoch sa obaja rozhodli Prahu opustiť. Štúr na krátky čas odišiel do Záhrebu, odtiaľ do Viedne. Uvedomil si, že riešiť situáciu možno už len ozbrojeným povstaním.

V septembri 1848 vznikla vo Viedni *Slovenská národná rada*, ktorá menom Štúra ako jedného z troch predstaviteľov politického vedenia 19. septembra 1848 vypovedala poslušnosť uhorskej vláde a vyzvala Slovákov na vojenský odpor. Izolované ozbrojené vystúpenie Slovákov však nemalo nádej na úspech a po desiatich dňoch bolo povstanie potlačené. Septembrová výprava sa tak obmedzila na nevelikú oblasť na juhozápade Slovenska. K rýchlej porážke prispel i fakt, že kvôli chorobe predsedu SNR Hurbana a odchode ďalšieho člena politického vedenia Hodžu zostala všetka zodpovednosť ležať na pleciach Štúra, ktorý nemal potrebné organizačné schopnosti.

V tomto období tiež eskalovali rozpory medzi Viedňou a Pešťou do takej miery, že sa schyľovalo k ozbrojenému konfliktu. V situácii, keď zo strany maďarského nacionálneho hnutia nedošlo k žiadnej revízii filozofie jednotného maďarského národa, Štúr nahrádza uhrofederalistický program koncepciou austroslavizmu a stáva sa spojencom Viedne. Po začatí decembrového ťaženia cisárskej armády do Uhorska tak tentoraz slovenskí dobrovoľníci bojovali po boku cisárskeho vojska.

Keď začiatkom marca 1849 cisár rozpustil ríšsky snem a vydal oktrojovanú ústavu, ktorá deklarovala zásadu jednotnej monarchie a rovnoprávnosť národov, delegácia predstaviteľov slovenského národného hnutia i so Štúrom predložila panovníkovi návrhy na riešenie slovenskej otázky v rámci habsburskej monarchie. V marcovej petícii žiadali zriadiť samostatné slovenské územie (odčlenené od Uhorska), ktoré by podliehalo priamo orgánom viedenskej vlády s vlastným snemom a jazykom. Panovníkova odpoveď však bola príliš všeobecná. Po ďalšom vyhrotení situácie medzi maďarskými povstalcami a Viedňou uzavrel panovník dohodu s ruským cárom Mikulášom I., ktorý mu

prisľúbil vojenskú pomoc. Spolu s rakúskou a ruskou armádou sa na definitívnom potlačení maďarskej revolúcie v auguste 1849 podieľali aj nepočtené slovenské dobrovoľnícke zbory.

Po potlačení revolúcie cisárska Viedeň priznala Slovákom niektoré jazykové práva, no požiadavku národnej autonómie sa nepodarilo naplniť. Štúr odstavený z verejného diania sa utiahol k rodičom do Uhrovca. Bolo mu síce ponúknuté miesto tajomníka na bratislavskom krajinškom súde, no odmietol ho, argumentujúc vernosťou vlastnému životnému poslaniu. Jeho Slovenské národné noviny zanikli ešte v roku 1848 a povolenie na vydávanie nového periodika nedostal. Po smrti brata sa presťahoval do Modry, kde sa staral o jeho deti. Ako však pripomína historička Daniela Kodajová, Štúr ani v tomto období nerezignoval, mal plány do budúcnosti, naďalej tvoril, písal, súkromne vyučoval.

Čo sa však v tomto období zmenilo, bol Štúrov postoj v otázke slovanstva a slovanskej vzájomnosti. Pred revolučnými rokmi zdôrazňoval kultúrnu svojbytnosť a rôznorodosť slovanských národov monarchie, ktoré sa mali vzájomnou podporou a spoluprácou usilovať o dosiahnutie národnej rovnoprávnosti v rámci jestvujúceho štátu. Politické zjednotenie Slovanov po vedením Ruska v tomto období otvorene odmietal. Koncept jednoty v odlišnosti však po revolúcii nahradila vízia panrusizmu, zhmotnená v diele Slovanstvo a svet budúcnosti. Pod vplyvom sklamaní z výsledkov revolúcie s istou nádejou pozeral na Rusko ako možného „osloboditeľa“ Slovanov v podunajskej oblasti a navrhoval pre slovanské národy prijať Rusko za svoju vlasť, vrátane jeho politického systému, kultúry, náboženstva a jazyka. Avšak tamojšie vnútorné problémy a pokles ruského vplyvu po Krymskej vojne ukázali, že tieto vízie sú viac či menej utopistické. Štúr už nestihol svoje názory na Rusko podstatnejšie korigovať. V decembri 1855 sa zranil pri poľovačke a na následky zranení 12. januára 1856 zomrel.

Ľudovít Štúr prežil svoj pomerne krátky život v zložitej a neprajnej dobe. V ťažkých chvíľach sa dôsledne snažil držať svojich zásad a žiť v súlade so svojim životným poslaním. Asi najlepšie tak Štúrovu životnú púť charakterizuje jeho známy výrok: „My chytili sme sa do služby ducha, a preto prejsť musíme cestu života trnistú.“

Literatúra:

- BEDNÁROVÁ, Marcela. Túžby a sny Ľudovíta Štúra. In *Historická revue*, 2015, roč. 26, č. 10, s. 6-11.
- DEMMEĽ, József. Poslanec Štúr na uhorskom stavovskom sneme. In *Historická revue*, 2015, roč. 26, č. 10, s. 20-25.
- ĎUROVIČ, Ľubomír. Kodifikácia novej spisovnej slovenčiny – predpoklady a kompromisy. In *Literárne informačné centrum* [online]. Dostupné na internete: <<http://www.litcentrum.sk/36714>>
- GYARFAŠOVÁ, Soňa. Rozhovor: Stal sa prirodzenou autoritou. In *Historická revue*, 2015, roč. 26, č. 10, s. 40-41.
- MARTINKOVIČ, Marcel. Slovanská utópia? In *Historická revue*, 2015, roč. 26, č. 10, s. 42-46.
- MINARECHOVÁ, Radka. Slovakia remembers Ľudovít Štúr. In *Slovak Spectator* [online]. Dostupné na internete: <<http://spectator.sme.sk/c/20053136/slovakia-remembers-ludovit-stur.html>>
- PREDANOCYOVÁ, Ľubica. Národ potrebuje učiteľa! In *Historická revue*, 2015, roč. 26, č. 10, s. 17-19.
- ŠKVARNA, Dušan. Ľudovít Štúr a rok 1848. In SEDLÁK, Imrich (zost.). *Ľudovít Štúr v súradniciach minulosti a súčasnosti*. Zost. Martin : Matica slovenská, 1997, s. 103-110.
- ZAJAC, Peter. Paradoxy Ľudovíta Štúra. In *.tyždeň* [online]. Dostupné na internete: <<http://www.tyzden.sk/spolocnost/27679/paradoxy-ludovita-stura/>>
- ŽIGO, Pavol. „Nástroj duchovného života nášho“. In *Historická revue*, 2015, roč. 26, č. 10, s. 12-16.

Ctiboh Zoch a Spoločnosť' vychovávateľská

Mgr. Rastislav Stanček

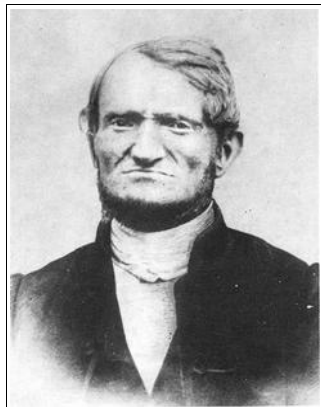
„... Od deváté ranní čekali

Taužebne oknem vyzerali

Blízke pany Učitele zdejší.“

Báseň Gašpara Fejérpataky-Belopotockého môžeme chápať ako krásny obraz. Stretnutie G. F. Belopotockého a Michala Miloslava Hodžu vo februárovej zime na evanjelickej fare v Istebnom v roku 1838 signalizovalo aktivitu novej generácie. Očakávanie jari a vitality na pôde dožívajúceho osvietenstva. „Stará“ generácia, najmä evanjelický a. v. učiteľ Pavel Zoch (otec Ctiboha Zocha) a evanjelický a. v. farár v Dolnom Kubíne Pavel Cancrini predtým snívali sen o zriadení „evanjelickej akadémie“, či obnovení latinskej školy, ktorá pôsobila vo Veličnej, od čias reformácie do konca 17. storočia. Odovzdali však svoj sen ďalšiemu potomstvu, ktoré sa chopilo svojej príležitosti.

Dievčina je ako obraz novej generácie mladých štúrovcov, spomedzi ktorých sa na rodnú Oravu vrátil Ctiboh Zoch (narodený 15. marca 1815 vo Veličnej). Prvé vzdelanie získal od svojho otca, evanjelického a. v. učiteľa vo Veličnej. Pätnásťročného mladíka neskôr nadchol práve Belopotocký českou literatúrou a mnohými listami slovenských a českých vlastencov. Túžba po poznaní ho viedla cez evanjelické stredné školy do Kežmarku, cez Gemer až po evanjelické lýceum v Bratislave. Odkiaľ sa v ňom bralo odhodlanie vzdelávať sa? Už reformačné myšlienky boli spojené s humanizmom a vzdelávaním širokých mäs. Dr. Martin Luther vytvoril Malý katechizmus i kvôli tomu, že bežní ľudia žili v nevedomosti. Bol rozširovaný vo forme plagátov, ktoré sa vešali na steny v domácnostiach. I týmto spôsobom sa zdôrazňovala nutnosť poznania, ale aj čítania, uvedomenia si samého seba. Evanjelická cirkev na území dnešného Slovenska, už od reformácie na začiatku 16. storočia, vždy zdôrazňovala vzdelávací proces. Žiaľ, počas rekatolizácie mohli fungovať na Orave len dve evanjelické školy pri artikulárnych cirkevných zboroch v Istebnom a Leštínach. Až po Tolerančnom patente (1781) sa mohli opäť budovať evanjelické školy vo vyššom počte. Na konci 18. storočia boli obnovené približne po 100 rokoch, či vznikli nové v Dolnom Kubíne, Istebnom, v Jasenovej, v Kľačanoch, v Leštínach, v Oravskej Porube, v Párnici, v Pokryváči, vo Veličnej, vo Veľkom Bysterci, vo Vyšnom Kubíne a v Žaškove. Školský systém v evanjelickej cirkvi predstavoval exkluzívnu tradíciu na platforme určitej autonómie. Práve táto tradícia a tým aj rodinné prostredie ovplyvnilo Ctiboha Zocha. V roku 1837 nastal čas uplatniť nadobudnuté vzdelanie a najmä nadšenie štúrovskej družiny v praxi. Veriaci z Cirkevného zboru evanjelickej cirkvi augsburského vyznania v Jasenovej si ho vyvolili za svojho farára. Pôvodne chcel pokračovať v štúdiách v Nemecku, ale kvôli nedostatku financií a zdravotným problémom zostal vo vlasti. Nezostal však mimo filozofického prúdu J. G. von Herdera a G. W. F. Hegela. Tvrdenie, že národ je tvorený ľuďmi so spoločným jazykom, ktorý vyžaruje „ducha“ a kultúru, zaujali Ctiboha Zocha. Za povšimnutie stojí ako uplatňuje najmä Heglovu ideu, kde štát je uskutočňovanie mravnej idey a univerzálneho altruizmu. Preto zdôrazňoval nutnosť vzdelávania sa v rodnej reči a jej rozširovanie.

Ctiboh Zoch

V to zimné ráno na Orave, nie náhodou, vznikla výnimočná spolková činnosť. Ctiboh Zoch spolu s evanjelickým a. v. farárom v Istebnom Jurajom Matúškom iniciovali založenie Spoločnosti vychovávateľskej bratstva evanjelického učiteľského na Orave. Bol to v podstate pedagogický spolok s cieľom skvalitnenia výučby na školách. Členovia vypracovávali nové metodiky, účelné postupy a zdôrazňovali vzdelávanie v rodnej reči. Konkrétne predstavy mal aj Ctiboh Zoch. S určitým nadsadením môžeme tvrdiť, že v oblasti slovenského jazyka predstihol Ľudovíta Štúra. Snažil sa aplikovať slovenčinu práve na základe aj stredoslovenského - dolnooravského nárečia. O tom sa dozvedel jeho priateľ Ľ. Štúr, ktorý mu v liste z 3. marca 1837 píše: „Slyšel sem, že jakovési pojednání jednáš o napravení řeči písenné: prosím Tě, ponechej ještě toho, věř mi, to se nedá razem...“. Ale Ctiboh Zoch, ktorý bol prezývaný na schôdzkach spolkových činností v Bratislave ako zápalčivý, sa nenechal odradiť. Plameň odhodlania

v jeho vnútri napokon vzbudil nemalú pozornosť. Nielen počas revolučných rokov 1848 – 1849, kedy bol dokonca odsúdený na smrť a odvečený do Aradu, ale aj počas patentálnych bojov v roku 1859. V podstate už začiatkom 40. rokov bol z pohľadu maďarizujúcej oravskej šľachty nekonformným kňazom. Problémy nastali aj vo vzdelávacom spolku, kde sa z neho stal oponent tendenčných snáh zavádzania maďarčiny do vyučovacieho procesu na základe uznesenia generálneho konventu v septembri 1840. Napriek poplatnosti väčšiny členov spolku predstavám grófa Karola Zaya o jednotnom (a jedinom) maďarskom národe v Uhorsku, Ctiboh Zoch predniesol obrannú prednášku „Reč mateřská gest kljč od swatyně života celého národa“. Tým sa zaradil medzi perzekvovaných farárov, na ktorých „upozorňovali“ niektorí evanjelickí učitelia. Jedným z nich bol, paradoxne, jasenovský učiteľ Šándor Ruttkay. Sťažnosti napokon riešila školská inšpekcia Oravskej stolice. Cesta obrany pred šovinizmom nebola jednoduchá. Zochovi však nechýbalo odhodlanie, ktoré vyjadril svojou ódou, ktorú predniesol na pamätnom výstupe štúrovcov na Devín 24. apríla 1836:

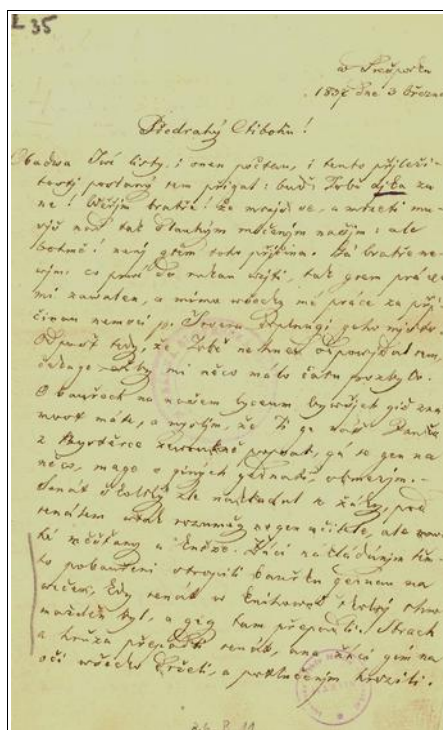
*„Už um chce kraľovať, traste sa tyrani,
už voľnosť prichodí, tešte sa otroci.“*

Slovo „otroci“ bolo pertraktované vo vzťahu k nevzdelanému ľudu viackrát. Poznáme známy citát Ľudovíta Štúra: „Človek bez svedomia je koža biedna, daromná, národ bez vedomosti historickej o sebe a predkoch svojich je hromádka koží otrockých“. Ctiboh Zoch zdôrazňoval podobnú tézu. Základom pochopenia vlastnej minulosti, prítomného stavu i potrieb národa a povinnej angažovanosti sa pre národ, bola slovenská (materská) reč. S touto tematikou sa chcel podeliť aj na stránkach Tatranky v roku 1844. Tvrdí, že „reč mateřská gest základnj prostředek pravého vychowávánj a vzdělanosti“. Ide o takú moc, ktorá prenikne, pohne a „prebudí srdcia“. Lenže prebúdzanie – podľa vtedajšieho pomenovania – spiaceho národa, bola v prvej línii, v ktorej sa ocitol aj Ctiboh Zoch, čoraz zložitejšia. Na určitý čas podporu nachádzal v prvom predsedovi Spoločnosti vychovávateľskej Jurajovi Matúškovi, ktorý mobilizoval svojich kolegov v ich poslaní, „...které nehledj na chléb..., nečjtá penjeze...“. Zdôrazňoval nutnosť „prebúdzat“ schopnosti malých detí, ktorým zabraňujú vzdelávať sa aj nedbanliví rodičia. Ctiboh Zoch na jednotlivých zasadnutiach Spoločnosti vychovávateľskej propagoval nanovo slovenskú reč, ktorá má „čarodejnú elektrickú moc“. Myslel tým skutočný materinský jazyk, lebo viacerí jeho kolegovia vo verejnom styku a vo vzdelávaní propagovali, pred kodifikáciou slovenského jazyka, biblickú češtinu. V zápisnici zo spoločného zasadnutia v roku 1838 označili Zochovu reč ako „prostonárodnú“. Napriek tomu ju Ctiboh Zoch označil za „sväté dedičstvo otcov a poklad celého národa“. Jeho pôsobenie v učiteľskom spolku, ktorého členmi sa neskôr stávali okrem evanjelických a. v. kňazov a učiteľov aj ďalšie authority z

regiónu, dalo jasný impulz k emancipačnému snaženiu a kreovaniu slobodnej vzdelanej občianskej spoločnosti. Rokovaní sa tak zúčastňovali aj osobnosti zo širšieho okolia, najmä z Liptova. Nadšený Ján Čemický si pri jednej z návštev zapísal báseň, ktorá bola uverejnená až o polstoročie neskôr v Slovenských pohľadoch:

*Aj! žite a píšite, mislite a čtete!
Ducha Slovenského dotknite
o Dva kroky d'alej pomknite
hned' ho ku Sto krokom potom dovedete“.*

Ctiboh Zoch prispel významnou mierou k progresu dejín. Svoje povolanie evanjelického kňaza a. v. presiahol nielen v sociálnej a vzdelávacej oblasti, ale aj v cennej literárnej a jazykovo apologetickej činnosti a tvorbe. Nebál sa polemizovať s odporcami kodifikovanej slovenčiny, čoho sú svedkom mnohé diskusie a literárne práce vo viacerých periodikách. Praktické skúsenosti so spolkovou činnosťou počas štúdií a na začiatku jeho profesijnej činnosti využil neskôr ako spoluzakladajúci člen Tatrína, Spolku miernosti a Nedeľnej školy. Požiadavky o zrovnoprávenie slovenského a maďarského jazyka a výučbu v miestnych dialektoch zakomponoval do Gäcel'ských žiadostí (1848), ktoré sú významným dokladom slovenských emancipačných snáh. Patril medzi čelné postavy Patentálnych bojov (1859) a osobnosti kultúrneho diania až do polovice 60. rokov 19. storočia. Významne sa tak podieľal na vytváraní spoločnej platformy predtým osamotených individuálnych snažení, a tým presadzovaniu spoločných projektov. Predovšetkým Spoločnosť vychovávateľská pôsobila najmä v prvých rokoch svojej činnosti ako kolektívny orgán expozície národných snáh do vzdelávania a mobility občanov. Pojem „národ“ tak, vďaka nemu, postupne nadobúdala nielen kultúrny, ale aj politický význam. Napriek tomu, že popri knižných vydaniach sú jeho mnohé práce v rukopise, praktickým angažovaním pozitívne ovplyvnil mnohé generácie a zanechal nám do súčasnosti ne jeden inšpiratívny odkaz.

List Ľudovíta Štúra adresovaný Ctibohovi Zochovi

Ako vznikla naša hymna

Peter Huba

Ešte začiatkom 20. storočia vznikli pochybnosti, kto je autorom hymnickej piesne Nad Tatrou sa blýska.

V roku 1906 vyšla v Martine drobná knižočka s názvom Pamätník Karola Kuzmányho. Bolo to v súvislosti s oslavami storočnice narodenia tejto významnej osobnosti. Zostavovateľ Pamätníka Jozef Škultéty na stranách 38-39 uvádza vedľa seba pieseň Nad Tatrou sa blýska, hromy divo bijú s piesňou Do zbroje, Slovania.

Jozef Škultéty síce na konci knihy píše, že za jeho mladých čias sa akýmsi omylom hymnická pieseň Nad Tatrou sa blýska spájala s menom Janka Matúška, no skutočnosť, že sa táto pieseň nenachádza medzi Matúškovými rukopismi, ktoré Škultéty získal od Dr. Medveckého, ho viedlo k presvedčeniu, že jej autorom je Karol Kuzmány. Správnosti svojich záverov ešte dokladá faktom, že hymnická pieseň Nad Tatrou sa blýska - uverejnená v Domovej pokladnici na rok 1851 s názvom Dobrovoľnícka, je tam uvedená spolu s piesňou Do zbroje, Slovania, ktorej autorstvo sa jednoznačne pripisovalo práve Karolovi Kuzmánymu.

V dnešných časoch sa môžeme len zamýšľať nad jeho myšlienkovým pochodom. Urýchlené závery?

V Domovej pokladnici na rok 1851 nebolo priamo uvedené ani jedno meno, teda ani Matúškovo, ani Kuzmányho.

Jozef Škultéty v uvedenom Pamätníku Karola Kuzmányho spomína aj osud piatej a šiestej strofy piesne Nad Tatrou sa blýska..

Dnes sa môžeme len zamýšľať aj nad tým, prečo Janko Matúška nezapísal pieseň Nad Tatrou sa blýska do svojho zborníka. To by sme sa však museli zamýšľať ešte viac, prečo si tam nezapísal ani ďalšiu pieseň z toho istého obdobia.

Čo to bolo, smútok nad rokmi, ktorým obetoval svoju kariéru, ba bol ochotný obetovať aj viac.

Veľa nám napovedá skutočnosť, že po revolúcii 1848-1849, keď sa Janko Matúška musel skrývať v horách v severnej časti Oravy, sa celkom odmlčal. Určite mala na to vplyv choroba. Ešte viac však sklamanie. Jozef Škultéty píše, že sa pieseň Nad Tatrou sa blýska tlačievala i so strofami:

**To Slovensko naše posiaľ roztratené:
vrahovia šturmujú, Slovákov spojujú
v mesto uložené.**

**Nech si kto chce spieva, nech výska jak môže:
my sa držíme spolu, svorne v tomto kolu,
nik nás nepremôže!**

Doslova píše „...ale to pribabral niekto iný, to nie je od Kuzmányho.“ Teda posledné dve strofy neboli podľa neho ani od Kuzmányho, ani od Matúšku.

Spor vyriešil až Albert Pražák v knihe Z dejín české literatury (zborník venovaný Jaroslavovi Vlčkovi). Na základe dokumentov dokázal, že autorom hymnickej piesne Nad Tatrou sa blýska nie je Karol Kuzmány, ale Janko Matúška. Počas svojich výskumov objavil v Pešbudínskych vedomostiach (vychádzali v 60-tych rokoch 19. storočia) správu, ktorú odcitujeme: „Pán P. (išlo o Viliama Paulinyho Tótha) poslal jest toto svrchovaně důležité a cenné místo: Po skončení semestru vystúpili slovenskí

junáci (dajedni už prv), jak zo škol tak zo školských stravníc (alumnea a konviktu) a stravovali sa všetci spolu v jednom súkromnom dome na Vysokej ulici, kde sme našich odchádzajúcich bratov každodenne navštevovali. Schádzali sme sa teraz veľmi často; rozhovory o neistej budúcnosti a junácke plány pri pohároch piva boli našimi každodennými zábavami, ktoré striedavo tanec, žarty a najmä zápalisté reči korenili. Najobľúbenejšie piesne boli Nad Tatrou sa blýska od Janka Matúška a Nech sa valí sláva letom od Petra Kellnera.“

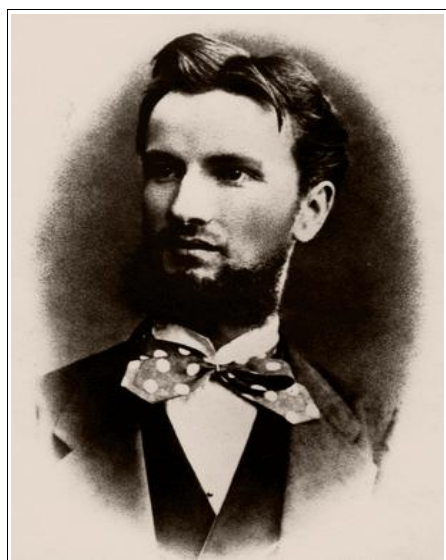
Existujú aj ďalšie dôkazy, že autorom piesne Nad Tatrou sa blýska je Janko Matúška.

Vznik našej hymny je teda nerozlučne spojený s Evanjelickým lýceom v Bratislave a s osobnosťou Ľudovíta Štúra, ktorý tu nielen študoval, ale neskôr aj pôsobil.

Keďže počas svojej existencie zohralo lýceum významnú úlohu v rozvoji slovenskej kultúry, nedá mi, aspoň v krátkosti spomenúť niektoré míľniky z jeho histórie.

Lýceum bolo založené v roku 1606 Davidom Kilgerom. V tej dobe sa tam vyučovalo v maďarčine, nemčine a latinčine. V roku 1714 sa stal rektorom lýcea polyhistor Matej Bel, ktorý povzniesol jeho úroveň, zmodernizoval školu, zaviedol prírodovedné predmety a zreorganizoval systém vyučovacieho procesu. Jeho hlavným cieľom v škole bolo vychovať silné kresťanské osobnosti. Na škole pôsobil do roku 1719. V roku 1724 tu vznikla aj knižnica, ktorá sa zachovala dodnes a obsahuje okrem iných kníh aj zbierku stredovekých rukopisov, záznamy o študentoch lýcea od roku 1714, prednášky a iné rukopisy profesorov lýcea, ba niekoľko rukopisov Mateja Bela. Lýceum bolo zrušené 22. 9. 1923. K znovuotvoreniu došlo až v roku 1991.

S Evanjelickým lýceom v Bratislave sa okrem Mateja Bela a Ľudovíta Štúra viažu aj mená ďalších

Janko Matúška

známych osobností z našej minulosti. Spomeniem aspoň niektorých: Bohuslav Tablic 1785, Juraj Palkovič 1803, Ján Kollár 1812, František Palacký 1815, Karol Kuzmány 1822, Samo Chalupka 1827, Karol Štúr 1827, Daniel Lichard 1828, Ladislav Paulíny 1828, Ľudovít Štúr 1829, Jozef M. Hurban 1830, Michal M. Hodža 1832, Ctibor Zoch 1833, Augustín H. Škultéty 1835, Augustin Krčméry 1837, Dionýz Štúr 1838, Jozef Podhradský 1838, Ján Francisci 1839, Samo B. Hroboň 1839, Ján Klinčiak 1839, Juraj Matúška, Andrej Braxatoris 1840, Štefan M. Daxner 1840, Peter Kellner 1840, Mikuláš Dohnány 1840, Janko Kráľ 1842, Viliam Paulíny 1843, Viliam Šulek 1847, Ján Leška 1850, Jozef L. Holuby 1850, Ján Kmeť 1869, Milan R. Štefánik 1890.

V roku 1839 začal na lýceu študovať aj Janko Matúška. Priblížme si tu jeho osudy a situáciu, kedy vznikla hymnická pieseň Nad Tatrou sa blýska.

Janko Matúška sa narodil 10. januára 1821 v Dolnom Kubíne. Jeho rodný dom už neexistuje. Zbúraný bol v 60-tych rokoch 20. storočia.

O detstve Janka Matúška veľa nevieme. Základné vzdelanie získal v Dolnom Kubíne. Gymnázium absolvoval v Gemeri.

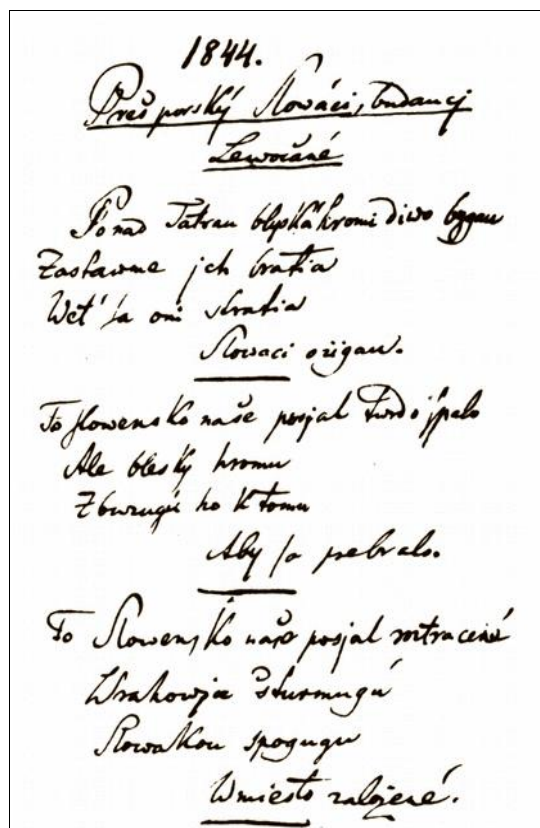
Z hľadiska vzniku hymny je významné práve obdobie rokov 1839-1844, keď bol študentom lýcea v Bratislave.

V štyridsiatych rokoch 19. storočia sa Janko Matúška radil medzi najnádejnejších poetov. Bol nielen nadaný, ale zastával neohrozený postoj počas národných snažení tých čias. Patril medzi popredných štúrovcov.

Rodný dom Janka Matúšku

jazykovú reformu, bol jej nadšeným prívržencom. Jeho báseň Pri uvítaní bratov v Ústave dňa 9. 9. 1843 je pravdepodobne prvou básňou napísanou v novej slovenčine.

Najstarší text hymnickej piesne

Odpočiatku pobytu v Bratislave sa zapojil do činnosti krúžku slovenských študentov. Aj tu ukázal, že je dobrý rečník a recitátor. Treba tu pripomenúť, že v tom čase ešte na Slovensku nebol jednotný spisovný jazyk. Niekoľkí básnici a spisovatelia používali Bernolákovu slovenčinu, ktorá sa však všeobecne neujala. Študenti lýcea bernolákovčinu neprijali vôbec. Používali bibličtinu. Ňou začal písať aj Janko Matúška. 1. apríla 1840 na zasadnutí študentov Janko Matúška recitoval báseň Píseň masopustní a o štyri dni aj báseň Víla. Ani jedna z nich sa nezachovala.

Zlomový bol rok 1843, keď Štúr, Hurban a Hodža v júli v Hlbokom dohodli slovenčinu.

Janko Matúška sa zapájal do príprav na

Boli to veľmi zložité časy. Proti prijatej slovenčine sa ozvali v Prahe a čo bolo horšie aj Ján Kollár v Pešti. Najväčší úder proti Ľudovítovi Štúrovi mal nastať priamo v Bratislave. V tom čase vykonával funkciu námestníka, vtedy už staručkého profesora Juraja Palkoviča na bratislavskom lýceu. Ľudovítovi Štúrovi sa tu podarilo okolo seba sústrediť takmer všetkých slovenských študentov. Jeho činnosť sa stala trňom v oku vtedajších vládnucich vrstiev, presadzujúcich maďarizáciu. Nastalo vyšetovanie a následne snaha o odstránenie Štúra z lýcea. V skutočnosti to nebol útok len proti (Ľudovítovi Štúrovi, ale proti existencii celého slovenského spolku na lýceu.

Daromné boli protesty slovenskej inteligencie. Najrevolučnejší boli v tom čase slovenskí študenti - Štúrovi žiaci. Stretávali sa denne na Vyskej ulici. Janko Kráľ, Janko Matúška Mikuláš Dohnány a rad ďalších.

„Musíme stáť za Ľudovítom Štúrom ako tatranská žula! Všetci za neho! Keď nemôže Štúr, nemusíme ani my. Odídem z Bratislavy. Aj ja pôjdem, pripájali sa ďalší. Na jednom z týchto búrlivých stretnutí zaznela aj pieseň Ponad Tatrú blýska. Jozef Podhradský si na to po rokoch spomenul: „Janko Matúška býval na Fürsten-Allee, v tej uličke od Palkoviča v treťom dome. Keď skladal svoju Nad Tatrú sa blýska, hromy divo bijú atď... musel som ju hrať na gitare.“

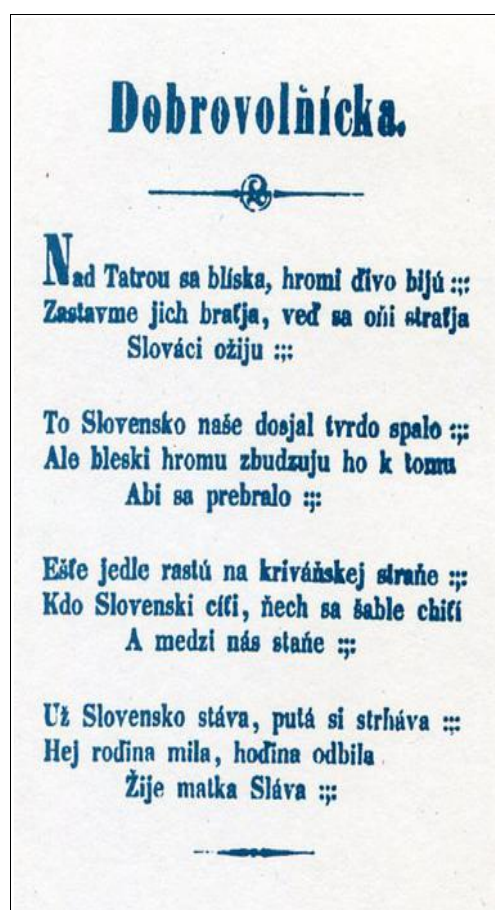
Atmosféru tých čias opisuje jeden zo slovenských študentov Vilko Pauliny. „Boli to hrozné Vianoce, nerestný Štedrý večer. Kristus, syn Boha živého, narodil sa, aby nás spasil. On hlásal, miluj svojich blížnych ako seba samého... a my svätý deň jeho

narodenia svätíme v horkom povedomí, že od predstavených našich celkom opak učenia Kristovho skusovať musíme, bo jediný trň v oku je im naša láska k národu, ktorou oduševňujú nás výtečné prednášky Štúrove. Avšak daromné námahy vaše, vy herostrastovia a efiatesovia národa slovenského, bo vedzte, že niet tých trýzní na svete, ktorými odcudziť by sme sa mohli národu, odcudziť našej svätej veci a s touto teraz už vašim pričinením strastenej vysokoučenej osobe nášho Ľudovíta. Vám na truc a na postrach vrahov: Za Štúrom aj do pekla pôjdeme!“

Ten istý Pauliny si 31. decembra a 1. januára do svojho denníka poznačil: „31. decembra. Dnešný večer sme spolu strávili v dôverných rozhovoroch. Veľmi mnohí narádzajú, aby sme všetci odišli z bratislavských škôl. Štúr je chorľavý. 1. januára. Opätná veľmi búrlivá porada. Ohnivejší junáci za pomstou bažia, usadlejší ich tíšia. Niečo sa však stať musí. Veľkou väčšinou hlasov je rozhodnuté, aby každý, ktorý akokoľvek ťažko, ale predsa je v stave zanechať požúnske školy, tie zanechá koncom semestra.“

Najohnivejšími študentami boli určite Janko Kráľ a Janko Matúška.

Rozhodnutie, že Štúr nesmie prednášať, viedlo aj k definitívnemu rozhodnutiu niektorých študentov opustiť Bratislavu.

Text hymnickej piesne v revolučnej úprave z roku 1849

študentov a v Levoči sa na štúdium prihlásilo len trinásť študentov.

Viliam Pauliny Tóth, ktorý neodišiel do Levoče, si však na pamiatku zapísal rozlúčkovú báseň

Pre väčšinu to bol nesmierne ťažký krok. Mnohí pochádzali z chudobných rodín, niektorí boli sirotami. Rodičom záležalo na tom, aby ich synovia riadne skončili štúdium na lýceu, k tomu v Bratislave. Inde bola ich budúcnosť celkom neistá.

Janko Matúška sa s Bratislavou takto lúčil:

Dunaju náš tichý, už ťa zanecháme – keď na tvojich brehoch Ústavu nemáme.

Nermúťte sa, bratia! Už nám skoro svitne – nad naším hrobom nová sláva skvitne.

Zbohom, Srbi, Česi, Horváti, Poliaci – Zbohom, bratia naši, dunajskí Slováci.

V posledný večer, keď sa niektorí študenti lúčili s Bratislavou, recitovali vlastenecké verše a najviac spievali pieseň Nad Tatrou sa blýska. V nasledujúce dni opúšťali Bratislavu. Aj vtedy bolo najčastejšie počuť pieseň Nad Tatrou sa blýska.

Zo záznamu zo zasadnutia profesorského zboru na lýceu zapísaného 1. 3. 1844 sa píše:

„22 študujúcich slovenskej národnosti v dôsledku odstránenia dočasného profesora vznešeného Ľudovíta Štúra, muža presláveného učenosťou a vzdelanosťou, odišlo, keď sa dozvedeli o tomto rozhodnutí.“

Prvú podobu hymnickej piesne mal text, ktorý zapísal V. Pauliny Tóth do svojho zápisníčka po zaspievaní Matúškovej básne 4. a 5. marca 1844, keď sa spomínaných 22 študentov lýcea rozhodlo opustiť Bratislavu a odísť študovať do Levoče, po rozhodnutí, že Štúr nemá prednášať na lýceu. Už nie je podstatné, že z rôznych obáv odišlo z Bratislavy len osemnásť

Janka Matúšku a to v tejto podobe:

Prešporskí Slováci, budaucj Lewočané Po nad Tatrou blýská hromi d'ivo bigau Zastawme jch bratia Wed' sa oni stratia Slowaci ožgau To Slowensko naše posjal tvrdo spalo Ale blesky hromu Zbudzugú ho k tomu Aby sa prebralo. To Slowensko naše posjal roztracené Wrahowja šturmu gú Slowakou spogugú W miesto založené. Už Slowensko stává lúško zanechává Hoi Rodinko milá Hod'ina odbyla Sčasná matka Sláva. Nech si kdo chce hwjzdá nech spjewá ak muože Mi sa držme spolu Spolu w tomto kolu Nik nás nepremuože. Ešte duby rastú na Krywanskég strane Kdo gak Slowák chodí Nech knihy zahod'j A mezi nás stane. Janko Matuška

Báseň Janka Matúšku sa dostala do rúk Ľudovíta Štúra, ktorý dovtedy korigoval práce aj iných študentov. Upravil ju nasledovne:

Ponad Tatrú blíská, hromi diwo bijú!::: Postawme sa Brat'ja! Wed' sa oňi strat'ja! Slowáci ožijú!::: To Slowensko naše posjal tvrdo splo!::: Ale bleski hromu Zbuzujú ho k tomu, Aby sa prebralo!::: To Slowensko naše posjal roztraťenwo!::: Wrahowja šturmu jú, Slowákw spojujú, W mesto uloženwo!::: Už Slowensko stává, lúško zaňechává!::: Hoj rod'inko milá Hod'ina odbila Šťastná matka Sláva!::: Nech si kdo chce hwjzdá, nech zpjewá ak muože::: Len sa držme spolu, Sworňe w tomto kolu Ňik nás nepremuože!::: Ešte dubi rastú na Kriwanskej straňe::: Kdo jak Slowák cíťí, Nech šabličku chytí A mezi nás staňe! Janko Matuška, též tedi Pod týmto oznámením mena tvorcu napísal Janko Štúr svoje venovanie celej zbierky veršov sestry Karolínke takto: *Pesne Slowenské a Slowanské obetuje Sestre svojej Brat Janko. 1844.*

Tretia podoba je skôr variantom pôvodnej piesne J. Matúšku s použitím Štúrových predstáv o kodifikovanej slovenčine. Táto podoba bola nájdená v matičnom zborníčku číslo 390 Dr. Jánom Vilikovským. Pripravená do tlače bola V. P. Tóthom v Banskej Bystrici v roku 1848. V tom meste, u toho istého vydavateľa vyšiel aj ďalší variant Matúškovej piesne pod názvom Dobrovoľnícka. Nebola nikým podpísaná a skrátaná o dve strofy.. Pravdepodobne sa na príprave vydania podieľal V. P. Tóth.

Dobrovoľnícka Nad Tatrou sa blíska hromi diwo bijú!::: Zastawme jch brat'ja, ved' sa oni strat'ja Slowáci ožijú!::: To Slowensko naše dosjal tvrdo spalo::: Ale bleski hromu zbudzujú ho k tomu Abi sa prebralo::: Ešte jedle rastú na kriváňskej straňe::: Kdo Slowenski cíťí, nech sa šable chití A medzi nás staňe::: Už Slowensko stáva, puta si strháva::: Hej rodina mila, hodina odbila Žije matka Sláva:::

Janko Matúška sa v revolučných časoch rokov 1848, 1849 už zdržiaval na Orave a spolu s Ctibohom Zochom a Samuelom Novákom podieľal na organizovaní revolučného hnutia.

V roku 1851 v Domovej pokladnici uverejnený nasledovný text Matúškovej piesne s malými zmenami:

Dobrovoľnícka Nad Tatrou sa blíska, hromy d'ivo bijú!::: Zastavme jch brat'ja, ved' sa ony strat'ja Slováci ožijú!::: To Slovensko naše dosjal tvrdo spalo::: Ale blesky hromu zbudzujú ho k tomu, Aby sa prebralo::: Ešte jedle rastú na kriváňskej straňe::: Kdo slovensky cíťí, nech sa šable chití A medzi nás staňe::: Už Slovensko vstáva, puta si strháva::: Hej, rod'ina milá, hod'ina odbila Žije matka Sláva::: (V B. Bistrici).

S menom autora Janka Matúšku sa stretávame až v roku 1864, keď text zhudobnil Ján Levoslav Bella. V tom čase ešte Janko Matúška žil.

Baltazár Demian, lekár, vlastenec

Peter Huba

Zostal zabudnutý, i keď zanechal veľký kus priekopníckej práce. Aj náhrobný kameň na cintoríne v Dolnom Kubíne len nemo pripomína zašlé časy. Stojí nepohnute, akoby držal stráž nad mestom a chcel čosi prezradiť, možno len niečo pripomenúť, hoci rozpadnutý nápis dávno neprezrádza meno človeka odpočívajúceho pod ním.

Baltazár Demian. Skoro nič sme o ňom nevedeli. Zmienky v niekoľkých knihách akoby z povinnosti. Hoci sa narodil do búrlivých čias, život mohol prežiť v pokoji a blahobyte. Rozhodol sa ináč.

Ťažko hľadať na to odpoveď. Nesmierna bieda a utrpenie obyčajných ľudí, ich predčasné umieranie, či veľká úmrtnosť detí určite prispeli k životným krokom, ktoré jemu samému priniesli veľa ťažkých chvíľ. Bez váhania prijal poslanie, na ktoré sa podujal, no naložil si na plecيا viac, ako mohol uniesť.

Koľkým zachránil život. Koľkých zbavil trápenia spôsobeného chorobami alebo prekliatím hrozného alkoholizmu. Burcoval na župných zhromaždeniach, po dedinách i v Slovenských národných novinách. Presadzoval štepenie detí, všemožnými spôsobmi zachraňoval ich životy, širil osvetu. Plnil jednu úlohu ťažšiu od druhej.

Bol lekárom vlastencom. V 19. storočí to bolo takmer neslýchané. Podporil Štúrom presadzovanú slovenčinu.

Aj pre iné činnosti Baltazára Demiana sa nám patrí pred ním pokloniť a pripomenúť si jeho pohnutý život, plný obetovania.

V publikáciách písucich o našich osobnostiach sa pri mene Baltazár Demian uvádza, že bol lekár, bojovník proti alkoholizmu. V Slovenskom biografickom slovníku sa dočítame, že bol maliar, kultúrny pracovník, lekár.

V prvom rade bol lekár. Celý svoj plodný život zasvätil sľubu, ktorý dal na konci lekárskeho štúdií. Jeho snaha pomáhať spoluobčanom bez rozdielu spoločenského postavenia, byť im vždy nablízku, vychádzala z jeho duše naplnenej po samý okraj ľudskosťou. Nedal sa odradiť, ani keď sa stretol s nepochopením, ba ešte s niečím horším. Žil v časech, keď obyčajných ľudí odsúvali na okraj záujmov spoločnosti, keď ich potrebovali len na napĺňanie štátnej pokladnice a bezodných vreciek chamtivcov.

Baltazár Demian patrí medzi osobnosti, ktoré neprávom zostali až doposiaľ na pokraji vedeckého záujmu. Vieme o ňom veľmi málo.

Narodil sa 16. 5. 1803 v Liptovskom sv. Petre (Liptovský Hrádok). Rodičom Jurajovi Demianovi (evanjelickému farárovi) a Charitas Sontágovej sa ešte narodili deti Gustáv Imrich (4. 6. 1805), Andrej Gašpar (7. 7. 1807), Žofia Anna Letícia (3. 9. 1810) a Alžbeta Terézia (27. 12. 1814).

O detstve ani o časech štúdií Baltazára Demiana veľa nevieme. Drobné zmienky svedčia o tom, že bol vnímavý a snaživý. Do určitej miery sa to od neho aj vyžadovalo. Bol predsa synom farára.

Lýceum navštevoval v Kežmarku, medicínu študoval od roku 1824 v Pešti. Darilo sa mu aj vďaka dobrodincom, akým bol napríklad Matej Slavkovský, rovesník Jána Kollára, Šafaríka i Benediktiho. Bol jedným z radov slovenských buditeľov, na ktorého sa tiež neprávom zabudlo.

Matej Slavkovský pôsobil ako profesor kežmarského ev. lýcea – v rokoch 1815-1819 ako námestný profesor a v rokoch 1824-1829 ako profesor syntaxe. Spolu s Benediktom ho spomína aj Jaroslav Vlček vo svojom diele Dejiny literatúry slovenskej (1923) ako znamenitých profesorov, ktorí pomáhali

študentom, ako najlepšie vedeli. S ich menami sa stretávame v životopise Sama Chalupku, ktorému tiež ukázali cestu k vzdelaniu, ku slavizmu, jeho životu dali smer.

Z jedného z listov Mateja Slavkovského adresovaného Jánovi Kollárovi sa dozvedáme aj o Baltazárovi Demianovi. Prihovárал sa zaň.

Domnievame sa, že Baltazárovi Demianovi musel byť Matej Slavkovský veľmi blízky, keď ho v určitej životnej situácii (sám v Pešti) požiadal o pomoc.

List uvádzame:

Dvojtíhodný Pane Vzácný Příteli!

Oddávateľ listku tohoto, Pán Demian, faráže Sv. Petrovského v Liptov. stolici syn a našeho Lyceum Učenec, mne sice předtím neznámy, nyní pak skrze našeho Doktora P. Gyurkoviče velice schváleny, přichází do Pešte s tím předsevzetím, aby se v tamnější vysoké škole umení lékarskému učil. Jsa pak v Pešti docela neznámy, prosí mne, abych ho Vaši Dvojtíhod. poručil. Bud'těž tedy tak láskav na proti nemu a pomoci Svou, obzvlášte v hledání Pedagogii nějaké, mu přispěti ráčte...

Mejte se tedy dobře a milujte Vašeho upřímného přítele

Mat. Slavkovského.

(Klementis, E.: Príspevky k životopisu Mateja Slavkovského, In: Literárny archív 1964, s. 599.)

Nevieme, do akej miery pomohol Ján Kollár Baltazárovi Demianovi orientovať sa vo veľkom meste, no vzhľadom na vzťahy Slavkovského a Kollára určite urobil, čo bolo v jeho silách.

Baltazár Demian štúdium ukončil v roku 1830 dielom z chirurgie - *Dissertatio inauguralis medico-chirurgica de asphyxilis, quam...pro dris med. Gradu consequendo conscript.* Pestini 1830. Typis J. M. Trattner. 8°, s. 44. Vydanú prácu venoval svojmu podporovateľovi stoličnému hodnostárovi Štefanovi Ilešházi.

Nedá sa, aby sme sa aj pri tomto mene na chvíľu nezastavili. Štefan Ilešházi (30. apríl 1762 – 30. júl 1838) určite tiež významne ovplyvnil životné cesty a konanie Baltazára Demiana aj mnohých iných.

Z jeho životopisu sa dozvedáme, že po vysokoškolských štúdiách v Egri a Budíne pôsobil ako kráľovský komorník, tajný radca, kráľovský stolník. Bol aj plukovníkom trenčiansko-liptovského insurekčného vojska a po smrti otca Jána Baptistu Ilešháziho bol županom Trenčianskej a Liptovskej stolice. Mal veľké zásluhy o rozvoj kúpeľov v Trenčianskych Tepliciach (dal tam postaviť štyri nové budovy), predovšetkým ich sprístupnil širšej verejnosti. Zadlžoval sa a postupne prišiel o svoj majetok. Bol spoluzakladateľom (v roku 1825) Uhorskej akadémie vied. Viaceré jeho práce zostali v rukopise. Jeho smrťou vymrel rod po meči.

Akými finančnými čiastkami podporil Štefan Ilešházi Baltazára Demiana nevieme. Už sa k tomu nedopátrame, ani nemusíme. Podstatné je, že aj jeho príspevím Baltazár Demian ukončil štúdiá v Pešti.

Baltazár Demian vo svojom diele z chirurgie sa opieral o najnovšie výskumy vtedy vychýrených nemeckých lekárov Struveho, Wiedmanna, Poppeho a Wendta.

Nevieme presne, kde začal vykonávať lekársku prax. Či to bolo v rodnom Liptove, (niektoré pramene uvádzajú aj Trenčiansku stolicu) alebo hneď v Dolnom Kubíne, v roku 1833 bol určite lekárom Oravskej stolice a o tri roky neskôr sa v Dolnom Kubíne oženil.

Podľa našich predpokladov sa v roku 1830 vrátil na krátky čas do rodného Liptova, no v rokoch 1831-1832 (keď zúrila cholera) už pôsobil ako lekár v Dolnom Kubíne. Svedčia o tom viaceré hlásenia.

Ako dátum sobášenia je v matrike sobášených farského úradu ev. a. v. cirkvi v Dolnom Kubíne uvedený 10. júl 1836.

Ženich Demian Baltazár, doktor medicíny, fyzikus Oravskej stolice, vek 30 rokov. Nevesta Žofia Lehotská, vek 25 rokov, jej rodičia Alexej Lehotský z Kráľovej Lehoty, matka Juliána Kubíni. Svedkami boli Jozef Kubíni, Angelika Dobáková, rodená Kubíni a Maximilián Zmeškal.

Z mála zachovaných zmienok je jasné, že Baltazár Demian sa v Dolnom Kubíne rýchlo rozľadil a konal.

Stoliční lekári zohrávali veľmi významnú úlohu, zvlášť v stolicích akou bola Oravská, odlúčená od ostatného sveta, poznačená veľkou chudobou.

Medzi povinnosti stoličných lekárov v Dolnom Kubíne patrilo od roku 1753 organizovanie zdravotníckej služby, spolupôsobenie so stoličnými orgánmi v čase epidémie, zavádzanie profylaktických metód do liečebnej praxe, vizitácia lekární, veterinárna medicína, skúmanie minerálnych vôd a liečebných prameňov. Stoličný lekár zabezpečoval stolici aj pridelené lekárske inštrumenty.

V Oravskej stolici pôsobila od roku 1817 komisia pre očkovanie na čele so stoličným lekárom. Začiatky vakcinácie detí boli spojené s mnohými ťažkosťami. Predovšetkým bolo potrebné prekonať nedôveru rodičov. Aj keď počet zaočkovaných detí z roka na rok narastal, vplyvom rôznych okolností sa nedarilo dosiahnuť, aby sa tomuto zákroku podrobili všetky deti.

Baltazár Demian nariadil obecným babiciam, aby každého novorodenca nahlásili na obecný úrad a richtár potom priviezol do dediny obvodného lekára, ktorý deti zaštepil. Učiteľ mohol prijať do školy len zaočkovaného žiaka. Nebezpečnou detskou chorobou bola červienka. Vyskytovala sa každoročne medzi deťmi po konzumácii nedozretého ovocia, zeleniny a rôznych poľných a lesných plodov.

Ako župný lekár podával správy o zdravotnom stave obyvateľstva župe a aj do Viedne. Boli to správy pomerne podrobné.

Pre priblíženie situácie na Orave v roku 1831 spomenieme cholery, ktorá v tomto roku postihla aj Oravu. Choroba mala katastrofálne dôsledky. V celom Uhorsku zomrelo okolo 200 tisíc ľudí. Nie je to presné číslo, lebo v tom čase sa nezapisovalo kto, na čo zomrel.

Pre priblíženie situácie na Orave, spomeniem aspoň niektoré farnosti. Pred časom som si robil prieskum. Nedajú sa zistiť presné údaje, len porovnania úmrtnosti v jednotlivých mesiacoch.

SLOVENSKE NÁRODNE NOVINY.

35. Číslo. Piatok d. 28. Listopada. 1845.

Denňik Domáci.

Z Oravi. Veľká bola tá bjeda predešleho roku v Orave, ktorá pozornosť celej krajiny na seba obrátila, vetšja ale ešte nastáva teraz nášmu úboľjemu ľudu: lebo ako inde, tak aj u nás pole veľmi chatrnú úrodu vidalo, a potom korhelstvo na predešlom takmer stupni ostáva (výjmcie to mješta kde sa spolki mjernosti založili) a ďalej Orava už od inakade žjadnej pomoci sa úfat ňemože. Z tejto príčiny držala sl. Oravská stolica pod predsedníctvom Jeho Osv. p. administrátora dňa 4-ho listopada všeobecní zbor, aby sa poradí akoby sa tejto bjede najlepšie spomuoč dalo, a potom virozumeu z popisu tohoročnej úrody, — ktorú k tomuto cjeľu vislaná deputácia svedomite popisala — čo sa na poli urodilo, a čomu sa Oravskí obivateľja toho roku úfat majú? Zhor tento všeob. pozornosť obrátiu na seba a očakávajia úžitocích prostredkou proti tejto bjede mnohich do Kubina zhromaždilo. Vislaná deputácia dokončenú svoju prácu písebne zboru podala, ktorá prečítaná ukázala, že hoc aj v daktorich chatročných úrodach ňje zlá najme na zemjaki bola; preča že v pomere k celej stolici tak chudobná je, že vjacej tisícou ľudu len na tri mesjace živnosti mať moze. Strašnoo bolo to k počuť! a preto aj hñed začalo sa rokovajia o istích prostredkoch, ktorjebi ku odstrañenú nastávajucej veľkej bjedi medzi ľudom Oravským užiti sa mohli. Najprú to bolo predloženo a za veľkú pomoc uznano, aby sa pálenka tohoto roku páliť zakázala; lebo vraj kebi sa medzi ľud rozdalo (ňje darmo ale za slušnú cenu) tich 180.000 pomjere zdravej švábki (v Orave o chorobe švábki ňie ňiesľchať) ktorje sa za päť mesjacoú v 21 páleníach a mnohich kotlíkach sedľackich i toho roku v Orave vjapala, teda bi bjedi o mnoho meňje bolo, a mnohí nůzdní od zabínutja bi sa zachovať mohli. Spítajú bi sa ale dakdo „kde že sa v Orave keď tak chudobná úroda bola tolko zemjakou (švábki) ešte i do pálení nabralo? odpovedáme: že v dolnom okolí našej stolice sa zemjakou hodne urodilo. Ti teda čo páleníce majú sa poobracali a zemjakou pre ňe od ľudu hodne naskupovali *) a to sú z

vetšej časti tje zemjaki, čo z ňich pálenka sa páliť bude. Toto navrhnutja, aby sa pálenka ňepálila, bolo jako pravdivo a dobroo ba v našich okolnostach najlepšie od vetšej stránki prijatuo: že ale zákaz páleníja pálenki tomu zákonu odporuje, ktorí slobodi zemjanske i v pálení pálenki ňedotknutje chce mať; teda len z tejto jedinkej príčiny páleníja pálenki i v tejto horúcej bjede v Orave sa ňezakázalo. Pri tom ale všetkom našli sa páni, ktorí trebas aj zastávali tjeť slobodi zemjanske, preča hñuti citom človečenstva sa vislovili, aby sa pálenka ňepálila. Takto sa osvedčiu druhí viceispán pán V. M. a sľubiu, že on toho roku pálenku páliť ňeche *) . Timto spuosobom i Námest. rjadní služnodvorski F. Z. tomu naprjke že má značnú pálenícu, pre zastavejia páleníce rečiu. Predloženo bolo ďalej: aby sa račej zo zbojja pálenka páliť zakázala, lebo že toto urobiť i zákon kaže. Pre tú príčinu že v Orave každi len zo zemjakou páli a jestli sa ňjeki i zo zbojja páliť pridá, zbojje sa z iních vidjekou do Oravi priváža, to sa prijalo. — Ďalej bou ten návrh zrobeni aby sa z Oravi zbojja a zemjaki tak jako aj v iních vidjekoch visvážat zakázali; že ale i toto brojilo proti slobodám zemjanskim. — ostalo všetko pri starom, a to tím vjac, že do Oravi málo kdo choďi skupovať obijja, ale Oravci z iních stolíc i pri tej najlepšej svojej úrode si potrebnu živiznosť dovážajú. Pri tejto príležitosli jeden mladí prisedľák stola sudobnjeho F. K. mnoho citu ľudskjeho preukázau, a jako učedľník toho povestnjeho a za všeob. dobroo vždi zaujajeho Zvolenskjeho viceisp. A. R. bez všetkých iních ohladou ako vždi, tak i teraz za všeobecnou dobro rečiu. Tomuto je rovni aj p. služnodvorski A. Z. ktorí sa teraz v Trenčine pri král. kommissii jako sudca od dlhšjeho času bavi. I pán služnodvorski K. L. sa peknie visloviu hovorjac: že nás pri nastávajucej bjede ňje zákon svetskí, ale zákon božski, zákon človečenstva vjzaj má. **) . Čo že sa teďi za prostjedki k ulavenú a odstrañenú tej veľkej nastávajucej bjedi uzavreli? „Arva fuisti Petre, Arva eris, et in Arva morieris!“

Dr. D.

V Námestovskej farnosti napríklad zomrelo v júli 1831 11 ľudí, v auguste 71 a v septembri 122 ľudí. Celkove som odhadoval, že len v tejto farnosti (Námestovo v tých časoch bola väčšia dedina) zomrelo na cholera okolo 200 ľudí.

V Trstenskej farnosti zomrelo v roku 1831 na cholera 300 ľudí. Zriadený bol aj cholerový cintorín, ktorý bol oddelený múrom.

V Tvrdošínskej farnosti zomrelo podľa mojich odhadov okolo 320 ľudí.

DOMOVÁ POKLADNICA.

I.) ABECEDA LEKÁRSKA.

(Pisau: Dr. Balthazar Demian, rj. lektár sl. stol. Oravskej.)

1.) Akí otec takí sin, aká matka taká Katka. Toto porokadlo je ňje daremnuo, lebo sa to običajne stáva: že deti s ňelom i dušou na svojich rodičou sa poddajú, a tak dobre i zle vlastnosti rodičovskej na seba primu. Mnoho smutnich príkladou nás poučilo, že sin otcovu, a dcera materinu ňemoc dostala, ba častokráte obojej pohlavi deti chorobu otcovu alebo materinu na sebe nosili. Medzi tím ale: **ň i ě b e z v i m j e n k i !** lebo často slabi rodičja dosť mœnje deti majú, a z chorých rodičou tjež i zdravje deti sa narodja; predca je ale najlepšie keď sú oba rodičja zdraví. Malibi tedi zalúbeni ľudja, ak sa sobrai chcejú, na to brať ohlad, abi oba zdraví boli, obzľášte ale, abi mladuche nič ňechibelo; muože Jozefko aj trocha denglavejši biť a na vidlički nohavice nosiť, ňech len Johanka s páperkou svatbu ňeklame, tak potom aj krštieňja veselše bude. —

2.) Bjeda. Čo táto ňeprihoda s ľudmi muože porobiť, to sme teraz jedno za druhim dakolko rokou videli, a vjem že ňejednemu, von z bjedi postavenjemu, srdce muselo preňiknúť, keď spoluľoveka tak premeňeného vidcu, že aňi ľudskej podobu na sebe ňenosiu. Bjeda tedi zlomí celkom ľudskuo ňelo, a sili jeho tak zňivočí, že mu je ňje možno samjemu svoju živnost vihladávať, a tak tehdi opravdive bjedni je len ten: ktorí pre ňevládnošť alebo porušeňja ňela svojho, žjadnu prácu vikonávajú ňemuože, a prinúcení je kroz druhích dať sa opatrovať. Najlepšja zbroj proti bjede je: robota, dobrouo hospodáreňja a cnoštnuo živobiňja. ňech teda ten, kdo pred bjedou chce biť zachráňení, robotu hľadá, ňekorheluje; tak iste všade si živnost najde a telo svoje pri zdraví zachová.

Na pamiatku tejto choroby boli v niektorých kostoloch pristavené bočné lode, alebo cholerové kríže.

Dôsledkom cholery nebol len úbytok obyvateľov. Väčšina postihnutých rodín nemala na truhly a tak sa zadlžovali.

V čase takejto vážnej situácie prichádza na Oravu mladý lekár. Z hlásení, ktoré podával vrchnosti a z jeho konania možno usúdiť, že sa pustil do záchrany ľudských životov s veľkou vervou. Určite aj jeho zásluhou mala už cholera na dolnej Orave miernejší priebeh. Zomrelo menej ľudí.

Myslíme si, práve tu treba hľadať odpoveď na otázku, prečo sa stal hlavným stoličným lekárom, hoci otvorene prejavoval vzťah k svojmu národu.

Baltazár Demian propagoval abstinenciu, zisťoval pôvod pohlavných chorôb, ktoré prinášali na Oravu cudzí vojaci a obchodníci s plátnom, pohybujúci sa na južnom pohraničí Uhorska a na Balkáne. V zdravotníckej osvete vykonal Baltazár Demian kus priekopníckej práce. Okrem oboznamovania obyvateľov so zásadami hygieny, poskytovania prvej pomoci neustále vysvetľovali aj význam očkovania detí a svojimi radami aspoň čiastočne pomáhali chrániť sa proti prenosným chorobám. Stále však chýbala stoličná nemocnica s primeranou lôžkovou kapacitou, pretože bez možnosti hospitalizovať

pacienta sa ťažko dalo hovoriť o zdravotnej starostlivosti. Šokujúci bol však nedostatočný počet lekárov a ostatných zdravotníkov.

V roku 1840 vznikla síce základina na výstavbu nemocnice v Dolnom Kubíne a v roku 1846 začal pôsobiť aj stoličný výbor pre zriadenie nemocnice, ale pre nedostatok finančných prostriedkov zostalo len pri plánoch.

V roku 1849 viedol Baltazár Demian infekčnú nemocnicu v Dolnom Kubíne. Všetci štyria lekári, ktorí v nej pôsobili boli vyznamenaní vysokými ruskými vojenskými rádmí (Rytier Rádu sv. Stanislava). Stalo sa tak v roku 1850 za zdanie epidémie cholery v ruskej armáde v uvedenom roku 1849 na Orave.

Po revolučných rokoch, ktoré priniesli skôr sklamanie ako radosť, bola zaznamenaná aj v radoch slovenských lekárov menšia spoločenská aktivita. Zameriavali sa hlavne na zdravotno-výchovnú a kultúrno-osvetovú prácu, predovšetkým organizovali prednášky a písali do novín a časopisov.

K šíreniu zdravotnej osvety prispel Baltazár Demian aj spracovaním Abecedy lekárskej a jej uverejnením v Domovej pokladnici.

Abecedu lekársku tvorilo 22 hesiel. V nich Baltazár Demian radil, ako si udržať psychické aj fyzické zdravie, ako brojiť proti poverám a upozornil na zásady správneho stravovania, odievania, hygieny, bývania, ba prispel radami k výchove detí i k riešeniu manželských problémov.

Z hľadiska psychickej hygieny radil vyhýbať sa hnevu a ducha držať v miernosti a veselosti.

Na rodný Liptov Baltazár Demian nezanevrel, hoci so svojou rodinou žil v Dolnom Kubíne. Bol v neustálom kontakte s tamojším stoličným lekárom. Spolu s ním sa venovali aj minerálnym prameňom v Korytnici.

Účinky vody z korytnických minerálnych prameňov poznali už v dávnejších dobách, keď tamojšie husté lesy patrili k Likavskému hradu. V druhej polovici 17. storočia majiteľ hradu Štefan Tököli (patrila mu celá Orava) dal v tých priestoroch založiť osadu. Podľa zachovanej povesti mala vodu do hradu každý deň nosiť najkrajšia deva.

Prvú stavbu v tesnej blízkosti prameňov však postavili až v roku 1835. Odvtedy význam korytnickej minerálnej vody narastal a pribúdali tam aj nové stavby.

V roku 1845 sa v Korytnici liečil aj Jozef Miloslav Hurban. So svojimi zážitkami sa podelil so širšou verejnosťou v podobe 14 pohárikov korytnickej vody - Korytnické poháriky alebo Veselé chvíle nezdravého človeka (Vydal Tatran. Bratislava 1987, str. 13-15). Pod číslom päť (piaty korytnický pohárik) sa môžeme dočítať o prameni, ktorý nesie meno Demänovka.

O konaní Dr. Baltazára Demiana proti nadmenému používaniu alkoholu sa môžeme dočítať v Lichardových Slovenských Novinách z 20. júla 1845. (Ctiboh Zoch: Zbrané spisy, zv. VI., SNN, 1, 2-3, 1845. Usporiadal a prepísal Ivan Stanek, Bratislava, 8. júla 1959). Pod článok sa podpísal Ctiboh Cocius (v ďalších článkoch sa podpisuje ako Ctiboh Zoch).

V uvedenom článku píše o veľkom zle, ktoré medzi ľuďmi spôsobuje pitie alkoholu, ale aj o tom, akú snahu vyvíjajú lekári kňazi a iní ľudia v Oravskej stolici proti tomuto zlu. Cestu videli v zakladaní spolkov miernosti. O Orave Ctiboh Zoch v uvedených novinách píše.

Na stranách 69-71 v knihe Jozefa Miloslava Hurbana Slovo o spolkách mjernosti sa píše:

„Tuná ňepripomenjem iba jednoho muža, ktorjemu predňja sluší česť aj díka, a to je Stoliční Fizikus v Orave V. Urodzení a Visoko Učení pán Doktor Baltazár Demian! Muž tento je ňje nadarmo v novinách našich Irským Matúšom pomenovaní, lebo ozaj robí Matúšovskje skutki za spolki mjernosti v Orave. On hlboko nahljadou do tajnovstva bjedi ludu nášho, a zato neunaveňe ústňe aj mimochodňe pracuje na tom, abi sa lud náš zbaviu toho d'jabla na krk sa mu prilepivšiemu – pálenjeho. Od dávna už kričjavau On vo svojich stoličných reláciách proti pálenjemu, a žjadau pomoc – prorokujúc skorí pád

ludu. Až v najnovšom čase, keď už celá Orava na vňivoč mravne aj telesne vichádzať počala, keď už hlad aj hrozne nemože sa zo sudou pálenčienich a krčjem židovských na lud ako stohlavje potvori vipelešili: Až potom zhrozili sa Slávne stavi Stolice Oravskej a pátrali po príčinách.

V revolučných rokoch 1848-1849 sa v zložitých pomeroch lekári správali rôzne. Keďže väčšina z nich boli absolventmi peštianskej lekárskej fakulty a značná časť sa nadchla revolučnými myšlienkami maďarskej opozície proti nadvláde Viedne, kde v tých časoch despotickým spôsobom vládol Metternich, väčšina lekárov z nášho územia sa revolúcie zúčastnila na strane košúťovských vojsk. Baltazár Demian nepatril medzi nich. Bol Slovák, vlastenec.

Viacerými článkami prispel do Slovenských národných novín. Najviac z nich venoval boju proti alkoholu.

Baltazár Demian sa podpísal na osvedčenie proti *Hlasom* za Oravu (Slovenské národné noviny, s. 429) a odsúdil Launerov útok na Štúra (s. 1056).

V Lichardových Slovenských Novinách – napísal Ctiboh Zoch:

Z Oravi. (júl 1846). *Kniha „Hlasové“ nás v presvedčení našom o slovenčine nielen neoslavila, ale znamenite per contrarium utvrdila a za ňu tým lepšie rozhorlila, lebo je to vec prirodzená, že čím kto urputnejšie nám dačo chce odňať, tým lepšie si ho bránime a tuhšie držíme, najmä keď to viac platí, čo my máme, ako to, čo nám iní dávajú a hriech by to bol, čo nám dal Boh, zapovrhnuť. Preto v najväčšej krátkosti my nižšie podpísaní sa osvedčujeme, že sa my literárnej vzájomnosti s Čechmi neodriekame, ale našu slovenčinu za dogma nášho života považujeme, ju tak ako sme prijali za svoju reč uznávame, v nej a s ňou žiť i mrieť, vzdelávať seba i národ chceme. Bože daj k tomu svojho požehnania!*

Z duchovného (stavu): Ondrej Brózik, Ctiboh Cochius, Juro Lenčo, Juro Matúška, Janko Matúška, Samuel Novák, Karol Rukovánsky, Ondrej Tomala.

Zo svetského stavu: Samuel Andreanský, Pavel Cancrini, Elek Čaplovič, Dr. Baltazár Demian, Daniel Janovic, Martin Šperlág, Jozef Ujhelyi.

Aj toto vyhlásenie pred širokou verejnosťou potvrdzuje jasné postoje uvedených ľudí a medzi nimi aj Baltazára Demiana.

O všestrannosti Baltazára Demiana svedčí tiež skutočnosť, že od mladosti sa venoval aj maliarskej tvorbe. Niektoré pramene spomínajú jeho študijný pobyt v Nemecku. Nemôžeme to po-tvrdiť, ani vyvrátiť. Isté je, že sa venoval krajinomaľbe, portrétu a pre svoju tvorbu využil aj námety z cudzích krajín. Cestoval po Rakúsku, Taliansku a Nórsku. Je obrovská škoda, že väčšina jeho obrazov sa nezachovala, alebo sú na neznámom mieste. V súvislosti s obrazom Demianovej manželky sa Elena Dubnická (v knihe Peter M. Bohúň, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1960) odvoláva na časopis *Művészet* (1905, str. 348). Podľa údajov tohto časopisu manželku Baltazára Demiana portrétoval Peter Bohúň. Obraz v tých časoch vlastnil Reszö Jenek, Zsitkócz (Maďarsko). Obraz sa v súčasnej dobe nachádza na neznámom mieste. Rovnako výtvarné diela, o ktorých sme sa vo výskumoch dozvedeli (Zátišie (1830), Auto-portrét (1831), Krajina (1836), Etna (1838), Veľkoknieža Ivan v zajatí - 1840, zničený), Holandskí zbojníci, Napoleon, Wartburg (1846), Krajiny z Rakúska, Nórsky kaštieľ (1850) boli buď zničené, alebo sú nezvestné. Len obraz Ukrižovaný (štúdia k obrazu a oltárny obraz) sa nachádzajú na evanjelickej fare v Dolnom Kubíne. Štúdia i obraz vznikli v roku 1851. Baltazár Demian ich namaľoval v roku 1851, pri príležitosti konfirmácie svojich detí. Niekde sa nesprávne udáva rok 1852, to už však bol Baltazár Demian mŕtvi.

O Baltazárovi Demianovi, hlavne o jeho konci života sa dozvedáme z článkov Ctího Zocha uverejňovaných v Slovenských Novinách, ktoré vydával Daniel Lichard (od roku 1849 sa rozišiel so štúrovcami, presadzoval konzervatívne idey Jána Kollára - články sú písané v slovakizovanej češtine –

staroslovenčine. K štúrovcom sa vrátil po roku 1856, avšak spisovnú slovenčinu používal po roku 1861). Aj Ctiboh Zoch, priateľ a podporovateľ L. Štúra od roku 1849 písal články v slovakizovanej češtine, od decembra 1861 opäť v spisovnej slovenčine.

V Lichardových Slovenských Novinách z 9. novembra roku 1851 sa v článku Ctiboha Zocha môžeme dočítať: „Zpráva, kterou právě podávám vel. obecenstvu, vím, že nejednoho z domorodců a přátelů pána doktora Demiana zármuťkem naplní. Už od několika týdnů tento zvláštní důvěry požívající hlavní stoličný lékař na zapálení jater a sleziny v těžké nemoci leží; ale v posledních dnech se choroba jeho nebezpečnou býti ukazuje. Mnoho jeho ctitelů ho každodenně navštěvuje; jen škoda, že slavný dokt. Flittner z Liptova, ku němuž on zvláštní důvěru má, nemocného dosavad navštívit nemohel. Ufame však, že Otec nebeský, který bez flastrů a mastí uzdravuje a moc svou i v nemocech lidských ukazuje, že On sám zachová a prodlouží jeho, jak pro rodinu, tak i pro obecné dobro těžko oželečný život.“

Prišla zima. Sneh zasýpal Dolný Kubín učupený pod Brezovcom, zavieval cesty. Ťažko chorému lekárovi Baltazárovi Demianovi nemal kto pomôcť. Koľkých ľudí v ťažkých situáciách vrátil do života, ratoval ich v najhoršom? Koľko lekárskeho rád poskytol, pritom nepozeral na námahu, nemyslel na riziká, s ktorými prichádzal k pacientom chorým na nákazlivé choroby? Kto to kedy spočíta?

Zvykli si. Tak konal. Nikto si to ani nevedel ináč predstaviť.

Baltazár Demian by si nikdy neprial, aby mu niekto pripomínal, čo dobré vykonal pre iných. Nepozeral na čas, ani na nepohodu počasia, išiel tam, kde ho bolo treba, kde čakali nielen na lekárske rady ale aj na jeho úsmev a veselú myseľ.

Koľko hlúpych zákazov a činov vrchnosti musel prekonať? Nezastal, ani sa nedal zastaviť, nachádzal iné cesty a spôsoby ako ľuďom pomôcť pri chorobe, ale aj pri iných trápeniach a nástrahách života.

Teraz on potreboval pomoc, veď nemal ani päťdesiat. Ešte mal byť v plnej sile.

Boli pri ňom. Čo všetko by urobili, aby mu pomohli, práve teraz, keď pomoc potreboval. Koľko sĺz nemohúcnosti sa zračilo v očiach tých, čo ho navštevovali, keď už bol pripútaný na lôžko.

Dlhoročný priateľ Ctiboh Zoch, ktorý poznal životné postoje Baltazár Demiana v tých istých Lichardových Slovenských Novinách zo 4. decembra roku 1851, číslo 148 na strane 599 oznamuje smutnú správu:

„Doktora Balt. Demiana není více mezi námi! Po 9 týdnové těžké nemoci (srovnej zprávu z Oravy, číslo 135) zemřel dne 28-ho nov. V 48 roku života svého. Na pohřební počtynosti drahého zesnulého, která se dne 30. nov. v neděli po polední ve chrámě d. Kubínskem vykonávala, bylo toliké množství ze všech stavů, že ho chrám obsáhnouti nemohel; což také důkazem jest, jaké cti a vážnosti nebohý mezi svými požíval. - Pohřební truchlocitnou řeč držel místní ev. farář pán Sam. Novák, vystaviv nábožně truchlicímu obecenstvu „vsor křstánského lékaře“. Ano, byl on v skutku vzorný lékař, který nejen skrze léky, ale jmenovitě přátelským a veselým duchem svým, nemocného křísit a oživití věděl čarodějně, čehož důkazem se v Oravě mezi všemi třídami obyvatelstva mnoho nachodí. Co v záležitosti spolku střízloivosti mezi lidem našim vykonal, všeobecně známo jest. V Oravě úřdoval jako hlavní lékař asi 20 let. Nebožtík doktor Baltazár Demian narodil se v Petre, v liptovské stolici, kde jeho otec farářem byl. Jestli se hovoří, že synové knězů nezdarň bývají, tu náš Demian dělal chvalitebnou výnimku, nebo byl všeho dobrého upřímným přítelem a národu svého věrným synem. Pozůstavil po sobě dvouh nedospělých synů a jednu dcérku; ale pozůstavil ještě více, totiž pomník nehynoucí v srdcích mnoha jeho přátelů a ctitelů, pomník skutků lásky a obětavosti, ktrý čestné jméno jeho bude dlouho u vděčné paměti potomstva zachovávat. Pokoj prachu jeho!“

Zomrel 28. novembra 1851 vo veku 48 rokov v Dolnom Kubíne. V úmrtnom liste je príčina zápal

pečene a sleziny. 25. júla 1852 široká dolnokubínska verejnosť odprevadila na poslednej ceste aj ďalšieho vynikajúceho lekára Jozefa Hammerschmieda st.

V krátkom časovom odstupe Orava stratila dvoch vynikajúcich lekárov. Dolný Kubín zostal bez verejného lekára, lebo ako píše Ctiboh Zoch v Slovenských Novinách ani po fyzikusovi Demianovi nebol post hlavného stoličného lekára ešte stále obsadený. Pritom kubínska verejnosť sa hlasite dožadovala obsadenia uvedeného miesta.

V Slovenských novinách z augusta 1852 sa dozvedáme o veľkej slávnosti na Orave v súvislosti s príchodom cisára do tohto kraja. Na hraniciach stolice ho vítal gróf František Ziči, riaditeľ Oravského komposesorátu. Víťazné brány postavili obyvatelia Dolného Kubína i inde. Bolo daždivo, aj tak

Ukrižovaný – pôvodný oltárny obraz v kostole v Dolnom Kubíne. Dnes sa nachádza vo farskej budove

obyvatelia pozdravovali cisára okolo ciest. V Dolnom Kubíne cisára privítal vicearchidiakon a farár z Veličnej Imrich Hýroš-Sljacký. Ako uvádza Ctiboh Zoch v Slovenských Novinách z 11. augusta 1852, cisár odpovedal po slovensky. Vystúpilo veľa rečníkov, zástupcov úradov a cirkví. Nakoniec bola prítomná verejnosť vyzvaná, aby odovzdali svoje prosby. Jeho Veličenstvo cisár si prezrel stoličný dom, väzenie a nakoniec ešte vyšiel medzi ľuďmi, aby sa porozprával, čo zúčastnených veľmi dojalo. Nasledoval krátky výlet na Oravský hrad.

V súvislosti s touto návštevou sa stala jedna udalosť. Aj o nej píše Ctiboh Zoch v Slovenských novinách z 11. septembra roku 1852. „*Pamätku nejvyšší prítomnosti cisárskej oslávila opäť ta mnohým ctiteľúm neb. Doktora Demiana potěšitelná zpráva, že pani vdova nebožtíka dosáhla roční penziu. Tak též i pan Potočník, okolní budovní měřník, dostal vyslovení nejvyšší cisařské spokojenosti pro výborně uspořádané hradské cesty a mosty v Oravě. Nyní má vyvésti předmenovaný pán měřník znamenité dílo, totiž novou cestu popř Váhu přes divé soutěžky „Sokol“ jmenované z Oravy do Turce vedoucí, které dílo bude státi do 30.000 zl. stř. Dosavadní cesta přes Malou Fatru byla nesnadná a strmá; protož se i nová táto s radostí očekáva.*“

Matica Slovenská a jej zápas za existenciu slovenského národa

**MUDr. Vendelín Ťažandlák, CSc.
podpredseda MO MS Dolný Kubín**

Vážení ctení hostia, vážení priatelia. Dovoľte mi, aby som predovšetkým tu Vás prítomných menom MOMS v Dolnom Kubíne srdečne pozdravil na dnešnej konferencii venovanej dvestoročnici nášho národného veľikána - Ľudovíta Štúra.

To, že tu dnes môžem vystúpiť, považujem za čestnú úlohu, ale na druhej strane zároveň za ťažkú úlohu. Ťažkú preto, lebo vystupujem na tému, mne síce veľmi blízku, môjmu cíteniu a vedomiu, ale s touto úlohou mi prichodí sa vyrovnáť pred dnešnými odborne a profesionálne významnými predstaviteľmi našej oravskej kultúry i samotnej Matice slovenskej. Téma o podiele a úlohe Matice slovenskej za existenciu slovenského národa so všetkými, veľmi rozsiahlymi atribútmi, čo táto formulácia obnáša, je nesmierne široká a nanajvýš významná. Pri najlepšej vôli nie je možné ju vtesnať do krátkeho časového úseku.

Dovoľte mi preto, aby som tu dnes predniesol len predstavu, ako sa ona prejavuje predovšetkým z pohľadu činnosti základnej bunky, akými sú miestne odbory MS (MO). Zároveň pritom vychádzať z konkrétnej činnosti MO MS tu v Dolnom Kubíne. Môže tu vystať aj otázka, či takéto dnešné moje referovanie sa na tejto konferencii o Ľudovítovi Štúrovi hodí. Ale snáď mi dáte za pravdu, že ona pochopiteľne sem patrí. Veď v náplni činnosti MS sú obsiahnuté a zahrnuté tie princípy rozvíjania, upevňovania a prehlbovania národného vedomia a kultúry so všetkými veľmi rozsiahlymi okruhmi problematiky tak, ako ich formovali a určovali Štúr, jeho súputníci i nasledovníci. On pochopiteľne vo svojich snahách svoje zámery a ciele mal formulované i chápal ich rozsiahlejšie a hlavne náročnejšie i razantnejšie.

MS od svojho ustanovenia a začiatkov činnosti po ustanovujúcom sneme 4. augusta 1863 v Turčianskom sv. Martine predchádzalo veľmi významné „Memorandové zhromaždenie“ uskutočnené tiež v Turčianskom sv. Martine, 6. a 7. júna 1861. Zhromaždenie zdôraznilo oprávnenosť rovnoprávneho postavenia slovenského národa a jazyka so všetkými atribútmi, ktoré k tomu prináležia. Uložilo dočasnému výboru MS vypracovanie stanov MS. Pred ustanovujúcim snemom najprv v roku 1862 vo Viedni bol vyslovený súhlas od cisára s ustanovením Matice. Na samotnom sneme bol zvolený prvý matičný výbor. Od tejto doby a času Matica prešla nesmierne náročným i strastiplným obdobím života. Plným bojov proti nepriazni osudu a neprajníkom pre zjednotenie a sformovanie existencie nášho národa. O tom všetkom existuje dosť dokumentov a už nepoznačeného a neskresľovaného známymi protinárodnými ideológiami. Osobitne som siahol po knižke od autorov Tomáša Winklera a Michala Eliáša. Tam sú výstižne zaznamenané obdobia rokov od založenia MS, resp. jej príprav na založenie, i obdobia rokov 1875, kedy bola MS maďarskou vládou zatvorená. Nie je bez zaujímavosti, že na spracovaní histórie, resp. uvedenej publikácie sa podieľal aj tu prítomný pán profesor Augustín Maťovčík. Podieľali sa aj ďalší Oravčania Cyril Žufa a Peter Maruniak, ktorých som osobne poznal. Je sympatické i charakteristické, že už v období snáh o založenie MS sa veľmi aktívne podieľali Oravčania, najmä Ctiboh Zoch, evanjelický kňaz a osobný priateľ Ľ. Štúra a Andrej Radlinský, katolícky kňaz, ako aj mnohí ďalší, ktorých história dobre zaznamenáva. Bol to okrem iných aj Ferko Skyčák, staviteľ a majiteľ kúpeľov Slaná voda v Oravskej Polhore. K dispozícii mám veľmi cennú kópiu zoznamu z roku 1870 poskytnutého riaditeľom Oravskej knižnice, historikom

Petrom Hubom, kde sú uvedení zakladajúci členovia MS z Oravy ako aj jej stáli členovia. Sú tam Kubínčania a ďalší z dolnej Oravy, ale tiež z Námestova a z Trstenej (pozri prílohu).

Teda v celom priebehu snahy a činov o povznesenie národa, o jeho národné uvedenie a v konečnej snahe o jeho sformovanie na životaschopný celok, aby mal čo najviac charakteristických znakov samostatného národa, sa v priebehu tohto času a doby vždy prezentovali a v popredí stáli osobnosti z nášho prostredia. Právom ich označujeme za národných buditeľov i kriesiteľov národa. Už štúrovci, ako je to známe, hodne vychádzali z bernolákovského hnutia a z činnosti jeho viacerých členov. Medzi najvýznamnejších pokračovateľov A. Bernoláka patrí Martin Hamuljak z Oravskej Jasenice, ale aj ďalší. A. Bernolák a jeho súputníci a nasledovníci sa rozhodujúcou mierou pričínili o jeden zo základných znakov existencie národa – kodifikovanie nášho spisovného jazyka. M. Hamuljak prispel pre ustanovenú Maticu aj venovaním svojej knižnice.

Obdobie po tragickej smrti Ľ. Štúra do doby ustanovenia MS bola doba veľmi intenzívnej činnosti mnohých osobností nášho národa, hlavne katolíckych a evanjelických kňazov, vzory už existujúcich Srbskej matice i Českej matice. Na začiatku týchto snáh boli rozhodujúce otázky získavanie členov a zabezpečenie finančných prostriedkov. Mená tých všetkých, ktorí sa na tomto zámere podieľali, sú našou matičnou históriou zaregistrované. Pre zaujímavosť Srbská matica má svoj symbol v podobe včelieho úľa (v srbštine Matica znamená úľ). Už v etape prípravy a koncipovania stanov MS medzi rozhodujúce osobnosti patrili už spomínaní Ctiboh Zoch a Andrej Radlinský. Obaja boli aj zvolení do jej prvého výboru na prvom sneme MS 4. augusta 1863. Medzi zakladajúcimi členmi MS, ako som už uviedol, mňa osobne zaujala osobnosť Ferka Skyčáka, pochádzajúceho zo susednej obce môjho rodiska, z Klina. To je ten najstarší z troch významných historických Skyčákovských postáv. Zaujal ma hlavne pre jeho, podľa mňa diela osobitného významu, ako staviteľa a majiteľa na tú dobu jedinečných i slávnych 100 lôžkových kúpeľov „Slaná voda“ v rokoch 1867-1919. To pre ich liečebný efekt, ale aj dopad na rozvoj a tým aj históriu zdravotníckej starostlivosti na hornej Orave. Ja márne pritom pátram po jeho fotografii, aby som mu mohol vzdať patričnú úctu jej zverejnením. Za prvého predsedu MS bol zvolený katolícky biskup Štefan Moyzes, za podpredsedu evanjelický superintendent Karol Kuzmány. V tejto súvislosti je vhodné zaznamenať, že náš veľikán P. O. Hviezdoslav v rokoch 1919-1921 vykonával funkciu čestného predsedu Matice slovenskej v Martine. Pri voľbe orgánov Matice bolo zohľadnené paritné zastúpenie katolíkov a evanjelikov.

Hlavná úloha Matice bola v stanovách určená nasledovne: MS je jednota milovníkov slovenského národa a života slovenského. A jej cieľ: v členoch slovenského národa mravnú a umnú vzdelanosť budiť, rozširovať a utvrdzovať, slovenskú literatúru a krásne umenie pestovať a podporovať a tým i hmotný dobrobyt slovenského národa napomáhať a na jeho zveľaďovanie pracovať.

Z dnešného pohľadu by sa mohlo zdať, že vytýčené ciele boli formulované veľmi „jemne“, hlavne v porovnaní so štúrovskými revolučnými zámermi. Pri takomto pohľade treba však vychádzať z toho, že vtedajšia vládna moc prikázala zo stanov Matice zásadne vylúčiť všetky politické a náboženské záležitosti.

Hneď po oficiálnom ustanovení MS v Martine začali pracovať aj MS v Dolnom Kubíne a Námestove. Tieto boli založené vďaka aktivitám a činnosti jednotlivcov a národovcov, zakladateľov MS z Oravy, uvedených v prílohe. V tom čase, počas silnej maďarizácie nemohli byť zakladané miestne odbory (MO) ale len celistvejšie zoskupenia, aby ich štátna moc mohla ľahšie kontrolovať. Členmi sa stávali významní občania, prevažne kňazi a iní vzdelanci, ale aj vtedajší podnikatelia a aj prostí občania. Zemaniamie.

Niektoré záznamy o činnosti MS v Dolnom Kubíne sa nachádzajú v tunajšom štátnom archíve. O činnosti MS v Námestove, teda na hornej Orave, je dôležitý záznam od jej založenia v monografii Námestovo, ktorej autorom a zostavovateľom je tiež prom. historik Peter Huba. Okrem iného obsahuje

aj zaujímavý údaj, že za čestného hosťa MS v Námestove bol navrhnutý a odsúhlasený básnik pán Theo H. Florin.

Obdobie od roku 1867, t. j. zatvorenia Matice slovenskej maďarskými orgánmi, ale zatvorenie aj prvých slovenských gymnázií, musel celý náš národ, ale aj Oravčania, ako mi to hovoril môj otec, za pomoci úderov trstenice na konce prstov učiť „Otčenáš“ po maďarsky. Matičné myšlienky i samotní Slováci museli toto ťažké obdobie tvrdej maďarskej asimilácie prežiť. Najpodstatnejšie je to, že Matica, ale i národ to prežili. Prežiť Matičným ideám a zámerom pomohla tiež skutočnosť, že 26. septembra 1893 bola v Amerike – Chicagu založená „Matica slovenská v Amerike“. Jej predsedom sa stal Oravčan, katolícky kňaz Štefan Furdek.

Náš súčasný historik I. Mrva udáva, že pred I. svetovou vojnou každý tretí Slovák žil v Amerike. Tento fenomén vystačoval mal aj pozitívnu stránku a to v návrate časti vystačovalcov domov i s hmotným vylepšením a novými emancipačnými myšlienkami.

Keď prišiel rok 1918 a vznik Československej republiky, o vzniku ktorej sa rozhodujúcou mierou so slovenskej strany podieľal zahraničný slovenský prúd, reprezentovaný hlavne M. R. Štefánikom a domáci prúd, na čele predovšetkým s A. Hlinkom, došlo k oživotvorení MS. V tomto období, ale hlavne počas trvania I. Slovenskej republiky (1939-1945) nastal ďalší rozvoj MS a dobudovanie dôstojného centra MS v Martine.

Napriek mnohým pozitívam spoločného štátu pre existenciu slovenského národa a činnosť MS v priebehu rokov sa čoraz viac a výraznejšie prejavovali rozdiely chápania spoločného života v republike medzi čechoslovakistickými predstavami, reprezentovanými najmä prezidentom T. G. Masarykom a snahami o svojbytnosť slovenského národa, prezentovanými najmä A. Hlinkom a jeho spolupracovníkmi. Na povrch sa dostávala aj skutočnosť, že v rámci vzniku ČSR neboli dodržané všetky princípy spoluzititia dvoch našich národov v zmysle zásad Clevelandskej a Pittsburskej dohody a Slovensko sa nachádzalo ako v „polokoloniálnom postavení“.

Po skončení II. svetovej vojny dochádza k nútenému úteku viacerých významných slovenských dejateľov štátu i MS do zahraničia pred očakávanou perzekúciou novej politickej moci. V tom čase sa datuje aj zriadenie a etablovanie zahraničnej MS v Argentíne významným národovcom a matičným činiteľom Jozefom Cígerom Hronským.

Obdobie II. Československej republiky bolo pre MS tiež obdobím náročným a zložitým. Zo strany ústrednej komunistickej moci v Prahe dochádza k snahám postupne mocenskými i legislatívnymi prostriedkami a zásahmi na obmedzovanie významu i praktického pôsobenia MS, osobitne počas pôsobenia prezidenta A. Novotného. V takýchto pomerne dlhých obdobiach a častých zápasoch s politickou mocou išlo priamo či nepriamo o existenciu slovenského národa (v Rakúsko-Uhorsku), alebo o národnú svojbytnosť (za I. i II. Československej republiky).

V nadväznosti na túto históriu je zahodno uviesť to, že ešte tohto roku Matica slovenská v spolupráci s Oravským Osvetovým strediskom Dolný Kubín idú pripomenúť 120. výročie narodenia významného oravského, kultúrneho dejateľa a spisovateľa Mikuláša Gaceka (M.G.). On veľmi osobitým a významným spôsobom zdokumentoval jednu zaujímavú etapu v živote nášho národa (slovenských vojakov) počas I. svetovej vojny, keď boli ako rakúsko-uhorskí vojaci v Ruskom zajatí. V tomto prostredí a cudzom svete sa „rodili“ dospelí Slováci. Bolo to na základe toho, že v zajatí sa nachádzali aj viacerí pronárodne orientovaní jedinci a známi slovenskí národovci. Postupne a cieľavedome došlo k úsiliu o vytvorenie „Slovenského pluku“. Dochádza k veľmi emotívnym situáciám, „keď z Uhrov alebo Čechoslovákov sa mali stať Slováci“ a mali sa prihlásiť do uvedeného, už vzniknutého pluku. Okrem iného popisuje, ako Oravčan Štefan Gliva z Lokce ťažko ranený pred smrťou žiadal, aby bol zaradený ako Slovák do takto vznikajúceho pluku. Dramaticky a tragicky skončil vojak Michal Melek z Veličnej na Orave, keď pod psychickou záťažou rozhodnutia, túto

nezvládol a v noci si bodákom (knajperom) prebodol srdce a skončil. Počas zajatia M. G. uvádza nasledovné mená slovenských vojakov-národovcov: J. G. Tajovský, Čatloš, Daxner, Kodaj, J. Jesenský, V. Hurban, J. Markovič, Kustra, Slábej a ďalší.

Už v terajších časoch v živote MO MS v Dolnom Kubíne došlo k nasledujúcej situácii. V dobe pred vznikom II. Slovenskej republiky, teda v nedávnom historickom období v MO MS v Dolnom Kubíne nastala situácia so širšou súvislosťou. Dovtedajší dlhoročný predseda MS v Dolnom Kubíne P. Š. sa vzdal funkcie predsedu na protest, že MS sa angažuje v celoštátnej situácii hroziacej event. rozdelením nášho spoločného štátu (organizovanie Stolov národnej jednoty a pod.), čo si on ani nevedel predstaviť. V prípade pána P. Š. išlo o významného spoločensky, kultúrne i v športových funkciách angažovaného človeka na Orave, osobitne v Dolnom Kubíne. Bol všeobecne uznávaný a ja som sa s ním osobne poznal a vážil som si ho. Jeho činnosť a funkciu som registroval už počas začiatkov môjho aktívneho angažovania sa v športe (pozri kniha „S Loďami Životom“, V. Ťažandlák, Dolný Kubín-Námestovo, 2015). Aj na uvedenú tému som sa s ním rozprával, ale neuspel som. Neodcudzoval som ho však a i chápal jeho osobitné postavenie a myslenie. Išlo o viacročnú spoločenskú väzbu jeho i časti kubínskej verejnosti na českých kultúrnych i spoločenských jedincov, najmä na súvislosť pôsobenia vojenskej posádky v Dolnom Kubíne po celý čas existencie I. a II. Česko-Slovenskej republiky, ale aj iných súvislostí. Boli to aj pobyty významného českého spisovateľa a novinára Karla Čapka v Oravskom Podzámku a v Dolnom Kubíne, ako aj existencia viacerých výrobných závodov s ich materskými podnikovými riaditeľstvami v Čechách. Pred našou MOMS stála dilema ako citlivo a kultivovane túto situáciu zvládnuť. To sa nám aj podarilo. Angažovanosťou skupiny priateľov - národovcov sme vytvorili a zvolili nový výbor a predsedníčkou sa stala pani E. T. Ja som prevzal funkciu podpredsedu (ktorú zastávam do dnešných dní). V ďalšom období nastal priaznivý, intenzívny a klasický matičný život. Organizovali sme viaceré poznávacie zájazdy po stopách našich národovcov a iné kultúrne i spoločenské (i celoslovenské) podujatia. Finančné prostriedky sme zabezpečovali organizovaním matičných plesov, zbierkami, výstavkami, pečením domácich koláčov a podobne. Finančnú pomoc sme dostali aj od OFZ Istebné i MsÚ Dolný Kubín. Dokázali sme iniciovať postavenie „Pamätníka prijatia Ústavy SR“ v areáli pamätníka Janka Matúšku a vtedy vznikla aj myšlienka i realizácia pravidelného a tradičného podujatia, tzv. „Cyrilo-Methodský výstup na Vyšnokubínske skalky“. Podobne (mnou osobne) bol návrh na vybudovanie Slovenského dvojramenného kríža (po vzore Nižnej na vrchu Ostražica). Do tejto, pre matičnú činnosť žičlivú atmosféru a prácu vtedajšieho výboru, zasiahol „škriatok nesvornosti“, i keď len v podobe jednotlivca, kombinovanej s hlúposťou a závišťou. Tento jedinec úspešné obdobie prerušil. Samozrejme, matičná činnosť v Dolnom Kubíne musela pokračovať. A to aj za činnosti a vďaka novému vtedajšiemu predsedovi Ing. V. M. a jeho osobitnej angažovanosti, keď došlo po dlhšej a náročnej práci k výstavbe, oproti pôvodnému plánu, oveľa náročnejšej stavby 18 metrov vysokého Slovenského dvojramenného kríža kovovej konštrukcie. Tu sa každoročne na sviatok svätých Cyrila a Metoda uskutočňuje už s patričným kultúrnym programom za účasti významných matičných i štátnych osobností tradičné „Stretnutie milovníkov slovenského národa a matičiarov Oravy a Liptova“. Je to počin aj na pamiatku našej novej slovenskej štátnosti. Pri tomto podujatí, ale aj pri iných aktivitách sa stretávame s veľmi dobrou spolupracou a pomocou zo strany vedenia mesta Dolný Kubín, oboch cirkevných spoločenstiev, ale i všetkých kultúrnych inštitúcií v meste. Osobitne je to veľmi aktívna a úspešná spolupráca s tunajším Mestským kultúrnym strediskom a dobudovanou rozsiahlou prístavbou Oravskej knižnice A. Habovštiaka. Táto nám poskytuje svoje priestory, spoluúčasť jednotlivých profesionálnych odborných úsekov, ba podieľame sa na prezentácii nových publikácií a ďalších aktivít. Na tomto mieste je správne vyzdvihnúť aj veľmi dobrú a úspešnú spoluprácu a pomoc zo strany MO a Domu Matice slovenskej v Liptovskom Mikuláši.

Medzi takéto aktivity je možné zahrnúť aj uskutočňovanie originálnych a svojim spôsobom jedinečných medicínsko-kultúrno-poznávacích podujatí, Slovensko-Dalmatínskych-Lekárskych-Dní (S-D-L-D) na ostrove Brač. To na pamiatku Martina Kukučina, lekára a prozaika, oravského rodáka z Jasenovej. Bol som iniciátor i odborný garant 5. ročníkov trvania týchto podujatí (pozri už citovanú publikáciu).

Pri takomto všeobecnom a pozitívnom hodnotení plnenia úloh zo strany celoslovenskej MS, ale i MO MS nemožno obísť situáciu, ktorá pred dvoma rokmi prebehla v ústredí MS a teda celej MS. Bolo to v „kauze národného pokladu“. Jeho odozva v matičnom hnutí mala negatívny dopad aj na náš MO MS. Bolo to aj tým, že nám v podstate zabránila zvoleniu dlhodobého vyhladeného člena za predsedu MO MS.

V ďalšom období činnosti MO MS Dolný Kubín okrem štandardných úloh a činností chceme v rámci naplnenia ideového zámeru Matice slovenskej „Matica slovenská – pamätnica národa“ sa zamerať aj na:

1. Historickému obdobiu „Epejei hornooravského plátenníctva“ dať ešte zodpovedajúcejší a trvalejší hold, vyhlásením „Dňa hornooravského plátenníctva (HOP)“ a iniciovaním postavenia pamätníka HOP, teda obdobiu vzopretia sa nepriazni osudu ľuďi, dedín oravskej kotliny. Pamätník orientovať na Námestovské nábregie Oravskej priehrady.

Do tohto zámeru zainteresovať celooravské národné kultúrne inštitúcie, osobitne v Námestove, ale aj členov „iniciatívnej skupiny potomkov HOP“, Mestský úrad v Námestove, VÚC – oddelenie kultúry a cestovného ruchu i MS Martin – historického odboru, event. i zástupcov obcí HOP.

2. Medzi osobitne významnú činnosť zahraničných Slovákov v minulosti patrilo v Kanade pôsobiaci „Svetový kongres Slovákov“, pod vedením významného národovca Štefana Romana. Kongres spájalo povojnových a poprevratových slovenských emigrantov a rozsiahle aktivity venoval snahe o vznik samostatnej Slovenskej republiky. Na jeho činnosti sa počas rokov pobytu v Kanade podieľala aj kubínska rodina Ing. A. Bútoru. Z príležitosti 90. narodenín pani J. Bútorovej MOMS navrhuje uskutočniť v mestskom televíznom štúdiu nahranie medailónika o ich pôsobení v tejto významnej pronárodnej inštitúcii.

3. Pri príležitosti 155. výročia narodenia významného oravského a slovenského prozaika, dramatika, publicistu a lekára Martina Bencúra Kukučina, MO MS Dolný Kubín spolu s VÚC Žilina odborom kultúry a cestovného ruchu, ústredia Matice Slovenskej v Martine a jeho historického odboru a obcou Jasenová, bude iniciovať na Ministerstve kultúry Slovenskej republiky postavenie pamätníka v mieste jeho najdlhšieho celoživotného pôsobenia v Chorvátsku, v mestečku Selce, na ostrove Brač. Postavenie pamätníka orientovať do tam existujúceho parčíka venovaného pamiatke Leva Nikolajeviča Tolsteho s jeho skulptúrou. Pri tomto návrhu vychádzať okrem iného aj zo skutočnosti, že takýto zámer už v minulosti zo strany Ministerstva kultúry SR existoval.

Záverom možno konštatovať.

Matica Slovenská vznikla v období 1000-ročného výročia príchodu sv. Cyrila a Metoda na naše územie a v znamení ekumenizmu. Vo vedomí týchto princípov sme tu v Dolnom Kubíne dokázali vybudovať už uvedený jedinečný pamätník – Cyrilo-Methodský dvojramenný kríž ekumenickej jednoty na Vyšno-Kubínskych skalkách.

MS plní v celej svojej významnej a pohnute histórii nezastupiteľnú úlohu v službách slovenského národa. Dnes v čase maximálnej snahy o globalizáciu a širokého otvárania hraníc je činnosť MS nanajvyš aktuálna, najmä v oblasti slovenského juhu. V súčasnosti k tomu pristupuje aj celkom najnovší problém (ale už aj celoeurópsky, aj celosvetový) „novodobého masového sťahovania národov“ z Afriky a Ázie do našej Európy. Dôsledky tohto obrovského pohybu ľuďi pre Európu ale i našu republiku a pre našu civilizáciu i kresťanské hodnoty sú ešte nepredvídateľné a sprevidované

obavami. Za tejto situácie musí byť MS v strehu a v prípade potreby aktuálne reagovať. K tejto, svojim spôsobom úplne novej, v novodobej histórii Európy nepoznanej situácii, MS prostredníctvom komentátorov v SNN aktuálne reaguje.

Príloha: Zoznam zakladajúcich a riadnych členov Matice slovenskej v roku 1870

Meno a primeno	Stav	Obydlie	Župa	Zakladateľ	Riadny člen	Ročný člen	Číslo zapisnice	Číslo diplomu	Dosiel zaplatil		Posledná pošta
									zl.	kr.	
Pavol Slančík	farár	Polichnovó	Novohrad	1	—	—	108	—	12	—	Mýtna
Ludevít Gáber	farár	Loviná baňa	"	1	—	—	109	—	72	—	"
Karol Halenay	farár	Závada	"	1	—	—	365	—	84	—	Lučenec
Martin Sebök	farár	Turičky	"	1	—	—	449	—	12	—	"
Ivan Blahodarný	učiteľ	Pstruhová	"	1	—	—	504	260	—	—	"
Michal Laciak	"	Turopole	"	—	1	—	111	—	24	—	"
Ján Banšiel	"	Maškova	"	—	1	—	263	—	30	—	"
Samuel Szontagh	farár	H. Strehovo	"	—	1	—	503	—	18	—	"
Ján Molnár	učiteľ	S. Brezovo	"	—	1	—	495	—	18	—	"
Samuel Skalos	učiteľ	Lukovište	"	—	1	—	424	—	6	—	"
Michal Bauer	učiteľ	Tomášovec	"	—	1	—	477	—	42	36	"
XXV.											
Jozef Kohút, jednatel	dekan	Dolní Kubín	Orava	1	—	—	231	—	63	60	Dolní Kubín
Alex Čaplovič	úradník	"	"	1	—	—	507	215	—	—	"
Ján Kmety	farár	Istebné	"	1	—	—	497	—	72	—	"
Zofia Kmety	—	"	"	1	—	—	498	—	72	—	"
Vendelin Bruck	úradník	Dolní Kubín	"	1	—	—	493	179	—	—	"
Obec	—	Zaskalie	"	1	—	—	347	—	51	—	"
Daniel Janovic	statkár	Velká Ves	"	1	—	—	337	174	—	—	"
Anton Nádasy	pravotár	Dolní Kubín	"	1	—	—	336	—	50	—	"
Jozef Hammerschmidt	lekár	"	"	1	—	—	335	—	53	—	"
Juraj Bulla	služný	"	"	1	—	—	334	—	12	—	"
Michal Chluda	boženík	"	"	1	—	—	333	—	24	—	"
Ján Bencúr	služný	"	"	1	—	—	332	198	—	—	"
Samuel Novák	senior	"	"	1	—	—	331	117	—	—	"
Ján Iatiak	úradník	"	"	1	—	—	319	—	36	—	"
Ján Matuska	"	"	"	1	—	—	117	—	48	—	"
Obec	"	Jasenová	"	1	—	—	116	—	36	—	"
Štefan Matkovčík	farár	Zazřiva	"	1	—	—	232	—	24	—	"
Ignác Radlinský	stol. notár	Dolní Kubín	"	—	1	—	97	—	12	—	"
Andrej Murčič ml.	stol. úrad.	"	"	—	1	—	256	—	36	—	"
Andrej Murčič st.	st. podžupan	"	"	—	1	—	255	—	36	—	"
Franko Hístek	stol. úrad.	"	"	—	1	—	254	—	36	—	"
Julia Kankrini	—	"	"	—	1	—	253	—	36	—	"
Karol Harrer	stol. assist.	"	"	—	1	—	252	236	—	—	"
Martin Dzurila	farár	Malatina	"	—	1	—	153	—	6	—	"
Adolf Medzilhradský	učiteľ	Leštiny	"	—	1	—	521	—	24	—	"
Matej Slabej	kováč	Velká Ves	"	—	1	—	485	—	6	—	"
Juraj Šipka	učiteľ	"	"	—	1	—	258	—	42	—	"
Andrej Brozik	farár	"	"	—	1	—	257	118	—	—	"
XXVI.											
Vavr. Miklošica, jednatel	lekár	Namesto	Orava	1	—	—	223	—	84	—	Namesto
Štefan Radlinský	farár	Lipnica	"	1	—	—	274	—	84	—	Jablunka
Fraňo Skičiak	kupec	Klin	"	1	—	—	349	122	—	—	Namesto
Jozef Skičiak	kupec	Klin	"	1	—	—	469	—	20	—	"
Jozef a Ján Kovalík	kupec	Ustie	"	1	—	—	230	82	—	—	Tvrdošín
Anton a Ján Kohút	kupec	"	"	1	—	—	229	81	—	—	"
Ján Jablonsky	farár	Zubřica	"	—	1	—	528	240	—	—	"
Michal Kolárik	učiteľ	Zaškov	"	—	1	—	488	—	30	—	"
Ján Krsiak st.	gazda	Tvrdošín	"	—	1	—	483	—	6	—	"
Ján Mafuga	služný	"	"	—	1	—	448	—	6	—	"
Rudolf Koreil	farár	Trstená	"	—	1	—	152	83	—	—	"
Ján Bajáček	farár	Veselé	"	—	1	—	147	—	42	—	"
Juraj Kohút	kupec	Ustie	"	—	1	—	150	—	6	—	"
Petor Bulla	gazda	"	"	—	1	—	229	—	6	—	"
Pavol Missaga	farár	Krivá	"	—	1	—	234	—	6	—	"